

FORNGRAVARNA I HÄRLANDA GÖTEBORG

I.

GRAVFÄLT A

AV

ÅKE FREDSJÖ

SÄRTRYCK UR GÖTEBORGS MUSEI ÅRSTRYCK 1951—1952

Göteborgs stadsmuseum
Arkeologisk arkivrapport

Nr 1951:1

FORNGRAVARNA I HÄRLANDA GÖTEBORG

I.

GRAVFÄLT A.

Ett bidrag till frågan om gravskicket i Västsverige under
århundradena före Kr. f.

Av ÅKE FREDSJÖ

När den gravfältundersökning, för vilken i det följande skall lämnas en första redogörelse, påbörjades, var det ingen tanke, att den skulle bjuda på något utöver det vanliga. Gravarna, de fyra högar, som sedan fornminnesinventeringen 1916—18 kändes, hade bedömts tillhöra folkvandringstid-vikingatid och deras undersökning kunde på goda grunder antagas bliva en snart utförd uppgift. Den första hög som undersöktes visade sig emellertid härröra från bronsåldern, den andra var en omkring tusen år yngre skelettgrav och de sista gravarna, som undan för undan växte i antal, voro från vår hittills fyndfattiga äldsta järnålder.

Gravarna äro belägna i Härlanda i östra delen av Göteborg. Mellan Stora Härlanda och Vidkärr—Torpa ligger här i mynningen av en sidodal till Sävåns stora dalgång en långsträckt, i NNO—SSV gående ås. På denna ligga gravarna. Karta fig. 1. Åsen, som består av morän över en bergskärna, stiger med oftast påfallande branta sidor upp till 20—25 meters höjd över dalen; dess högsta krön ligger obetydligt mer än 40 m ö. h.

Gravarna ligga i två grupper, dels i norra, dels i södra ändan av åsen, på och kring var sitt framträdande krön. Mellanliggande område, som håller en längd av omkring 250 m, är nu bebyggt. Det var, som äldre kartor visa, tidigare till största delen uppodlat. Eftersom ingenting är bekant angående förekomst av gravar på detta område, har det ansetts lämpligast, att inte ge gravarna en löpande nummerföljd utan låta den tudelning som föreligger vara bestämmande för numreringen.

Det norra området, som för en mansålder sedan enligt en anteckning av dr Johan Alin kallades »Jättekullen»,¹⁾ har benämnts gravfält A och det södra i analogi härmed gravfält B. Såsom ett gravfält C skulle man då kunna beteckna de obetydliga rester av ett flatmarksgravfält med brandgropar, som vid gatu- och vägarbeten 1926 upptäcktes och undersöktes

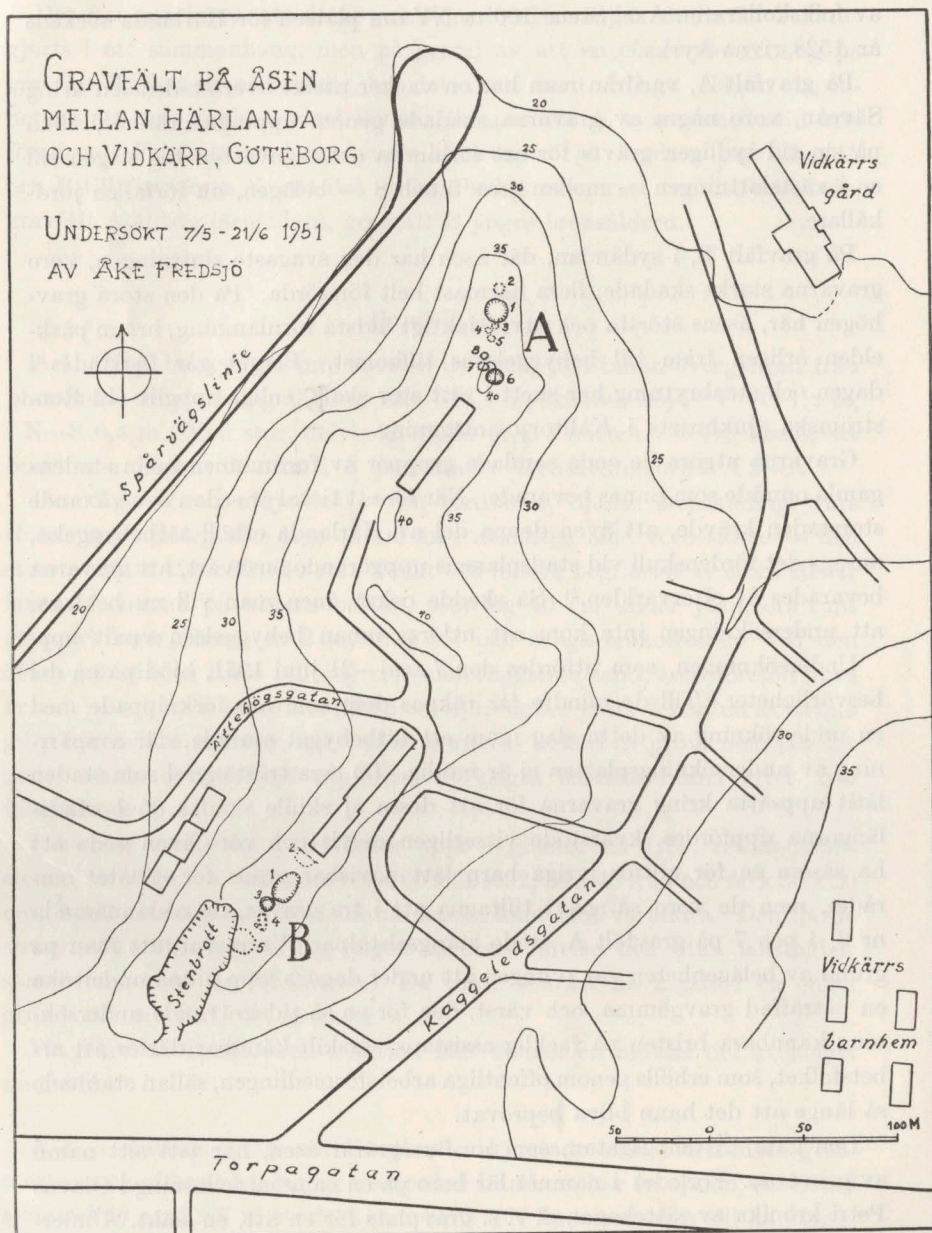


Fig. 1. Av bebyggelsen inom kartans område ha endast angivits Vidkärrs gård och barnhem samt de närmast gravfälten A och B belägna huslängorna.

av folkskolläraren Axel Stene 100 m NV om platsen för Härlanda sockens år 1528 rivna kyrka.

På gravfält A, varifrån man har en vacker utsikt över stadsdelen kring Säveån, voro några av gravarna skadade genom upptagna rännor, vilka på sin tid tydligen grävts för att förhindra att regnvatten tog vägen till en i västsluttningen — mellan grav 5 och 8 — belägen, nu förfallen jordkällare.

På gravfält B, i sydändan, där åsen har den svagaste sluttningen, voro gravarna starkt skadade, flera närmast helt förstörda. På den stora gravhögen här, åsens största och otvivelaktigt äldsta fornlämning, brann påskelden årligen fram till bebyggelsens tillkomst. Berget går flerstädes i dagen och stenbrytning har skett i rätt stor skala, enligt uppgift vid Renströmska sjukhusets i Kålltorp anläggning.

Gravarna utgöra de enda samlade grupper av fornminnen inom stadens gamla område som finnas bevarade. När för ett tiotal år sedan den växande storstaden krävde, att även denna del av Härlanda erhöll tätbebyggelse, ansågs det fördenskull vid stadsplanens uppgörande önskvärt, att gravarna bevarades åt eftervärlden.²⁾ Så skedde också, men man vill nu beklaga, att undersökningen inte kom att utföras innan bebyggelsen vuxit upp.

Undersökningen, som utfördes den 7 maj—21 juni 1951, bjöd på en del besvärligheter. Till de mindre får räknas dem som äro förknippade med en undersökning av detta slag inom ett tätbebyggt område, där avspärrning av undersökningsplatsen ej är möjlig. De låga trästängsel som staden låtit uppsätta kring gravarna för att dessa ej skulle skadas då bostadslängorna uppfördes, kvarstodo visserligen delvis och voro även goda att ha såsom en för alltför ivriga barn lätt påvisbar gräns för »tillåtet område», men de voro så snävt tilltagna att i tre gravar, de nedannämnda nr 2, 4 och 7 på gravfält A, stodo stängselstolpar. Värre var, att man på grund av belägenheten var tvungen att under dagens lopp hinna undersöka en påträffad gravgömma, och värst, den för en så tidskrävande undersökning kännbara bristen på facklig assistans, särskilt kännbar därför att arbetsfolket, som erhöles genom offentliga arbetsförmedlingen, sällan stannade så länge att det hann bliva beprövat.

Den gata, Ättehögsgatan, som nu övertväras åsen, har fått sitt namn av gravarna. Förledet i namnet lär bero på en gammal felläsning i Olavus Petri krönika av »ättehage», d. v. s. gravplats för en ätt, en släkt. Undersökningen kom att visa det så att säga berättigade i namngivningen. De största högarna voro icke såsom förmodats enmansgravar från yngre järnåldern utan uppförda under bronsåldern och i dem hade upprepade gravläggningar skett.

Det var meningen att åsens samtliga fornlämningar skulle ha bekantgjorts i ett sammanhang, men på grund av att en efterundersökning på gravfält B visat sig nödvändig, har detta inte varit möjligt. Någon olägenhet av att redogörelse endast lämnas för gravfält A, synes emellertid inte föreligga. Frånsett en långt yngre skelettgrav på vardera gravfältet A och B tillhöra dessa så vitt det nu kan bedömas snarast var sitt tidsskede, gravfält A äldsta järnåldern, gravfält B yngre bronsåldern.

Gravfält A.

A 1. *Hög*, belägen på inre spetsen av åsen, just innan övergången från plan mark till sluttning. Diam. 12,0—14,0 m, skenbar höjd i V—Ö 1,2 m, i N—S 0,5 m. Med stor, delvis igenfylld grop i mitten. — Vid försök att bestämma högens kontur i S påträffades stensättningarna A 3—A 5.

Den låga högen utgjordes av en jordtäckt, ojämn stensamling, vars stenar mot mitten icke lågo tätare än i utkanten men voro större — den största mätte 120×80×40 cm. Täckt och liksom begränsat av stora stenar fanns i centrum på högens botten, som låg 40 cm under ytan, ett tunt gråsvart lager, diam. ca 2 m, med sot och svaga träkolrester. Vid den äldre grävningen hade fyllning och underliggande sand, som föreföll vara bränd, på ett ställe omrotats till 85 cm djup under ytan. I kanten av denna grop funnos två skärvor av ett stort oornerat lerkärl av grovt men jämnat gods. Enda övriga fynd utgjordes av några enstaka funna kruk- och flintskärvor.³⁾

I högens norra del påträffades uppe i grästorven fyra, rektangulära stenar, av vilka tre, mätande resp. 60×32×32, 50×43×13 och 60×30×20 cm, lågo i rät linje med kortsidorna kant i kant mot varandra. Den fjärde stenen, 50×31×14 cm, låg något närmare mitten och utan iakttagbar samordning med de föregående. De torde snarast ha ingått i en enkel grund till en bod, ett duvslag e. d.

På grund av förstörelsen i mitten blev endast en mindre del av högen undersökt.

A 2. I sluttningen N om föregående skymtade sten i den släta gräsmarken och efter avbaning av matjorden framkom här en ojämn, *enskiktad stensamling* av 5×6 m storlek, som blott i N hade antydning till kantläggning. Fig. 2.

Centralt under stenarna påträffades en av smärre klumpstenar och kantställda platta stenar inramad grop, 3,4 m lång i NNO—SSV och 1,0 m bred. Sten förekom ned till gropens botten, som var plan och låg 60—65 cm

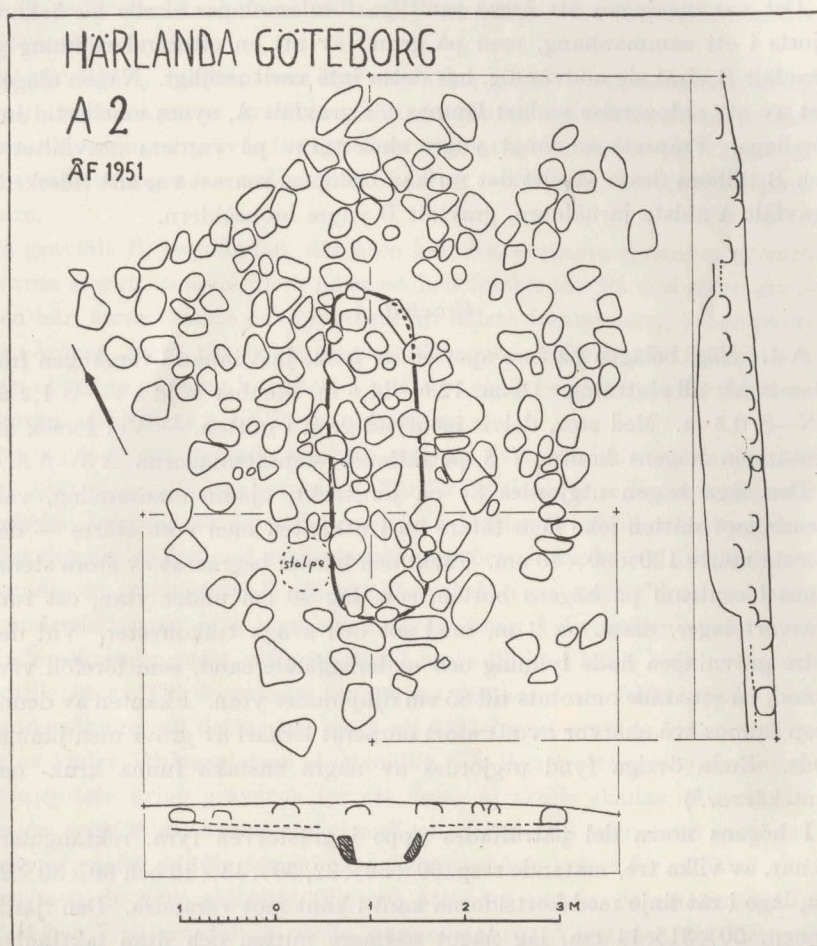


Fig. 2.

under ytan; även flera av kantstenarna gingo ned till botten. Här påträffades (fig. 3—5) i norra delen ett svärd och en kniv, båda med fästet åt N, och i södra ändan en spjutspets, som låg med spetsen åt S. I sydöstra hörnet iakttogos i den gråfärgade jorden två lodräta, mer eller mindre svarta ränder av 2,5—4,0 cm bredd och ca 15 cm höjd, vilka följde gropens lång- och kortsida och möttes stumt i hörn under rät vinkel. Mellan dessa otvivelaktiga spår av en träkista och spjutspetsen påträffades i djupsvart jord några små fragment av en hartstättning till ett träkäril av ej fastställbar vidd. Dessutom fanns i gropen, ungefär centralt och rätt

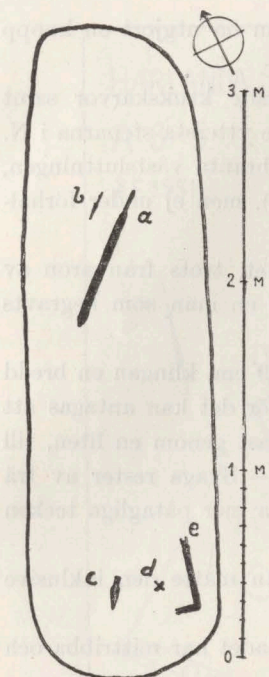


Fig. 3. Gravgropen i A 2 med svärd (a), kniv (b), spjutspets (c), hartstättning (d) och spår av träkista (e).



Fig. 4. Grav A 2. Bakom svärdet några av de stenar som kantade gropen. Från NNO.

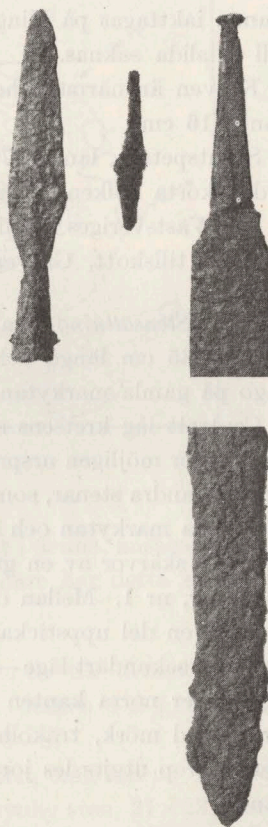


Fig. 5. Spjutspets, kniv och svärd från grav A 2. C:a 1/4.

ytligt, en förslaggad krukskärva, som möjligen kan ha utgjort en knopp på en s. k. buckelvas.

Utanför gropan påträffades endast två oornerade krukskärvor samt konstaterades svart jord på två ställen innanför de yttersta stenarna i N. — Ca 4 m NV om stensamlingen, helt nära den branta västslutningen, anträffades lerkliningsbitar (utan tydliga avtryck), men ej under förhållanden som påkallade en utvidgad undersökning.

Av de funna fornsakernas art och läge står det, trots frånvaron av skelettrest, klart att graven innehållit liket efter en man som begravts med huvudet åt norr.

Svärdet, som är starkt rostat, har en längd av 79 cm, klingan en bredd av 4 cm. Av fästet finns ingenting bevarat, varför det kan antagas att det varit av trä, ben eller horn. Det har hållits fast genom en liten, till den korta tången klinkad bricka av oval form. — Svaga rester av trä kunna iakttagas på klingan, men beslag eller andra mer påtagliga tecken till en slida saknas.

Kniven är närmast helt förstörd av rost; in situ mätte den inklusive tånge 16 cm.

Spjutspetsen, längd 17 cm, är lancettformad. Bladet har mittribba och i den korta holken sitter en genomgående nit.

Till Västsveriges fåtaliga skelettgravar med vapen utgör fyndet ett välkommet tillskott. Graven tillhör folkvandringstid, 400- el. 500-talet e. Kr.⁴⁾

A 3. *Stensättning*, oval, $3,3 \times 2,5$ m, jordtäckt, med kantkedja av stenar av 20—35 cm längd och ca 15 cm höjd, vilka liksom stenfyllnaden ini lågo på gamla markytan. Fig. 6—7.

Centralt låg kretsens största sten, 50×30 cm, med underkant i gruset och därför möjligen ursprunglig på platsen. I ett litet rum bildat av denna och två andra stenar, som även de voro större än genomsnittet, påträffades på gamla markytan och 5—15 cm under nivån för mittstenens yta starkt vittrade skärvor av en grov lerurna jämte några få brända benbitar utan bålrester, nr 1. Mellan denna dåligt bevarade urnegrav och kanten i SV låg, till en del uppstickande över marken och tämligen lös — och därför kanske i sekundärt läge — en flat sten, $30 \times 25 \times 12$ cm stor. Stenen befanns ligga över norra kanten av en 50 cm vid och i gruset 5 cm djup grop, nr 2, med mörk, träkolhaltig jord och smärre stenar. Med undantag för denna grop utgjordes jordfyllnaden i stensättningen av brun, mullblandad sand.

Stensättningen upptäcktes då södra gränsen för den intilliggande högen A 1 sökte bestämmas. Eftersom därvid en del stenar påträffades i sten-

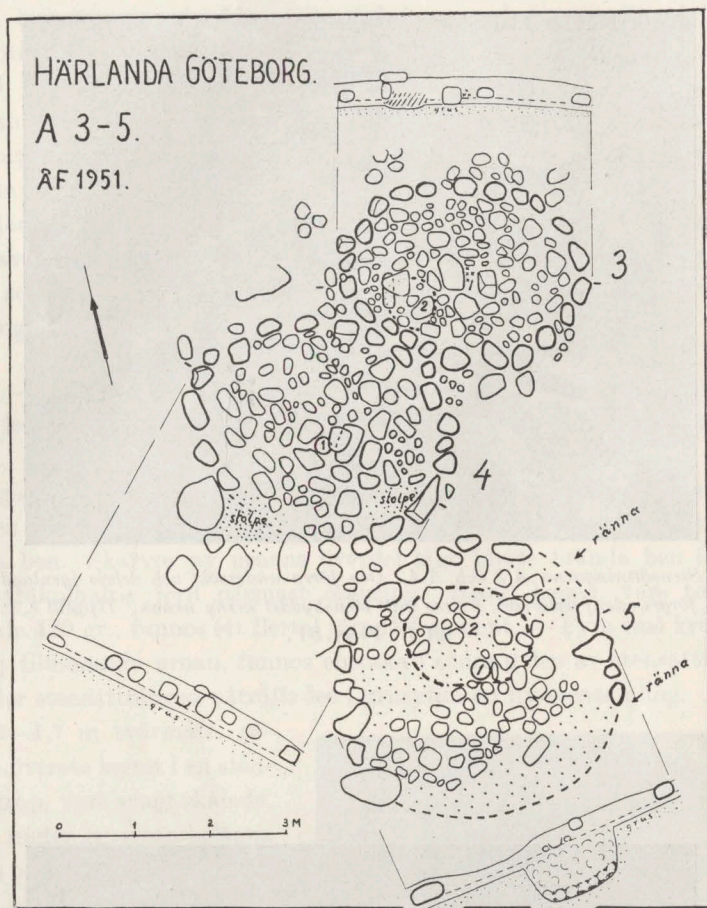


Fig. 6.

sättningens norra del och liggande ovan stenlagret i denna, ansågs det klarlagt att stensättningen var äldre än högen. Senare har detta emellertid syntts mindre sannolikt. Se sid. 308.

A 4. *Stensättning*, kant i kant med föreg. och lik denna, men av mer rundad form, 3,6×3,0 m; skadad på två ställen i S genom ned-satta stolpar tillhörande skyddsstängslet. Fig. 6—8.

I mitten stod en vittrad lerurna med brända ben, omgiven av tre större stenar och delvis täckt av en platt, i markytan synlig sten, 27×23×8 cm. Underlag för urna och omgivande stenar utgjorde den gamla markytan. Urnans överdel var närmast helt förvittrad, något som torde förklara att



Fig. 7. Stensättningarna A 3 och A 4. Den förra undersökt och delvis igenlagd. Den senare (i förgrunden) avtorvad; i dess mitt stenskyddet kring urnan. Upptill t. v. högen A 1. Från SV.

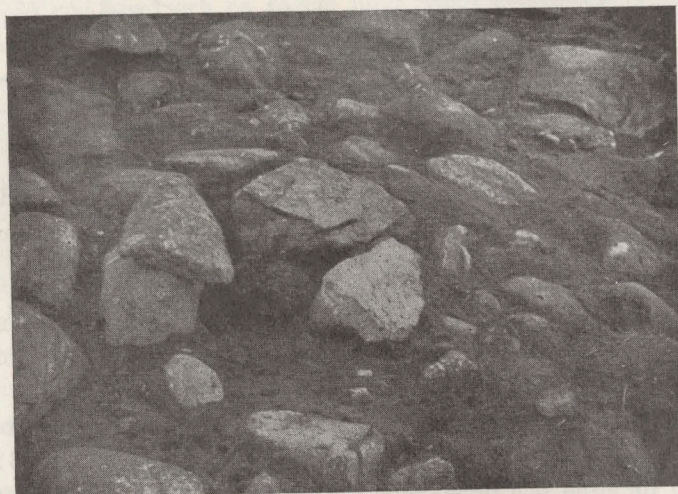


Fig. 8. Gravgömmman i A 4 med urnebotten synlig mellan de stora stenarna. Från NO.

brända ben även uppträdde närmast kring urnebotten. Bland benen, vars totala vikt uppgår till 240 gr., påträffades några fragment av en järnnål. Brandjord eller kol förekom ingestädes i stensättningen.

Urnan, varav endast ett stycke av botten kunnat hopfogas, har varit rätt stor; bottendiam. ca 17 cm. Godset är grovt, av grå färg, med jämnad, ljusbrun utsida och svart insida.

Av järnnålen föreligga 5 fragment, alla raka och med en sammanlagd längd av 9,3 cm. Tre av dem ha kunnat hopsättas till ett stycke av överdelen, som haft förtjockat, upptill till synes kluvet huvud med avbrutna utsprång (fig. 16 c). Nåltypen torde icke kunna bestämmas.

A 5. Stensättning, lik föreg., diam. 3,7 m; skadad av två rännor, grävda för avledning av regnvatten; den ena gick närmast rätt över mitten. Fig. 6.

På gamla markytan stod centralt och omgiven av smärre stenar en tydligen vid upptagandet av den nämnda rännan skadad lerurna med brända ben. Skärvor av urnans överdel lågo jämte brända ben i mörk, svagt träkolhaltig jord närmast omkring. Bland benen, vars totalvikt utgjorde 420 gr., funnos ett flertal järnnålfragment. — Fyra små krukskärvor, ej tillhörande urnan, funnos enstaka i södra delen av stensättningen.

Under stensättningen påträffades i grusytan en ny stensamling. Denna, av 1,2—1,7 m tvärmått, utgjorde översta lagret i en stenfylld grop, vars svagt skålade, 75 cm under grusytan belägna botten upptogs av en hård med träkol och brända stenar i ett lager. Stenarna i gropen över hården voro av högst varierande storlek och ej brända; de lågo utan ordning och voro till synes nedstörtade i gropen såsom fylla (fig. 9). Så vitt det kunde ses, täcktes gropen av det gamla humuslagret, som på grund av sin grå färg och mer mjöliga konsistens tämligen lätt kunde skiljas från stensättningens bruna mullblandade sand och moränens



Fig. 9. Den stenfyllda hårdgropen under A 5. Lattan står i höjd med hårdens underkant. Från Ö.

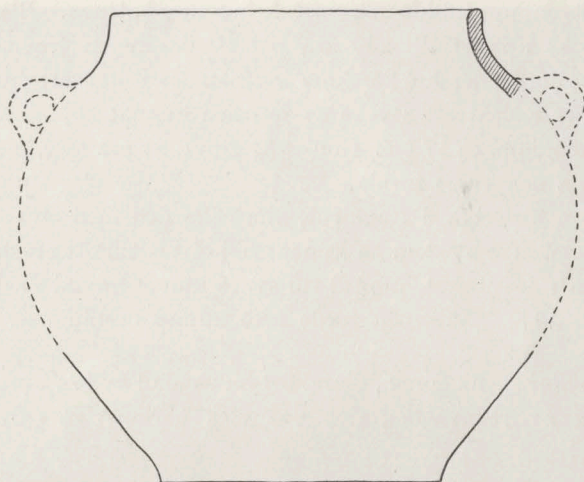


Fig. 10. Lerkärlet i grav A 5. Rekonstruktionsförsök. 1/3.

ljusa sandiga grus. Samband mellan härdgropen och graven syntes därför uteslutet.

Urnan har icke kunnat restaureras, främst beroende på det flagnande godset. Detta är gråsvart, 7—10 mm tjockt och har jämn, brun utsida. Kärlet har varit starkt bukigt, dess bottendiam. 11 cm. Kanten, som haft en diam. av ca 15 cm, har varit kort, uppstående och upptill avplanad. Fragment av öron föreligga, sannolikt av två. De ha plattovalt tvärsnitt och äro försedda med längsgående fåra. Eftersom inga hållpunkter för höjden hos kärlet finnas, liksom ej heller för öronens placering, kan den meddelade, i teckning utförda rekonstruktionen (fig. 10) blott gälla som möjlig.

Från en järnnål — osannolikt från två — härröra 17 av rost delvis starkt angripna fragment. De raka bitarna ha en sammanlagd längd av 14 cm; blott två av dem ha kunnat hopsättas. Två småbitar, som sannolikt höra samman, visa den för »bygel-nålar» karakteristiska böjningen. Det ena fragmentet ansluter till mitten av en liten rundad(?) platta, varför nålen (fig. 16 a) otvivelaktigt varit en s. k. skivhuvudnål från äldsta järnåldern.⁵⁾

A 6. *Hög*, belägen på åschrönet, ursprungligen sannolikt rund och av 8,5—9,0 m diam. och 0,7 m skenbar höjd; nu rätt skev beroende på en grävd ränna, som naggat en del av kanten i N, samt därpå att en stensamling (6 a, se nedan) senare tillkommit på högens sydsida. Fig. 11.

Sten förekom glest och oregelbundet i periferin, medan man centralt kunde tala om ett litet, ojämnt röse av ca 3 m diam. Mitt i detta stod invid östsidan av högens största sten, $70 \times 40 \times 25$ cm, en lerurna med brända ben nästan till randen. Fig. 12—14. Urnekanten befanns ligga 18 cm, botten 40 cm under högens yta. Över urnan, dock ej direkt på denna, låg en sten, $28 \times 12 \times 11$ cm, med översidan strax under högytan. Urnans botten, som var helt obetydligt nedgrävd i gruset och söndervittrad, omgavs av klumpstenar. Brandjord eller träkol förekom ej kring urnan — eller någonstades inom det område av högen som undersöktes — däremot påträffades här ett par krukskärvor av annat gods än urnans, därav en med rabbig yta. Vid urnans tömning i museet träffades förutom brända ben (mängd 780 gr.) endast två små träkolsplitter.

Innan denna urna, för vilken högen byggts (nr 14 å planen), påträffats, hade emellertid periferiskt och oftast ytligt en hel del fynd gjorts. Enstaka krukskärvor uppträdde överallt i högen, medan de inom området för röset flerstädes förekommo anhopade, därav på några ställen samman med brända ben. På planen ha angivits de fläckar där fynd utöver enstaka krukskärvor gjordes. Av de 23 koncentrationerna (nr 1—23) markerar som nämnt nr 14 primärgravens urna. De fläckar där brända ben dessutom påträffades voro följande:

Nr 6 (omedelbart under grästorven, i starkt koncentrerad anhopning): ca 15 br. ben och ett 40-tal krukskärvor, från trol. tre kärl (fig. 15 a, b, m).

Nr 8 (10—20 cm djupt): 2 bb, 18 ksk, fr. flera kärl, därav ett par av fint gods med glättad gråbrun yta (fig. 15 i).

Nr 11 (10—15 cm djupt): 15 gr. bb, ca 20 ksk, fr. trol. tre kärl.

Nr 13 (ca 20 cm djupt): 20 gr. bb, ca 20 ksk, fr. flera kärl (fig. 15 c, d).

Nr 16 (10—25 cm djupt): 25 gr. bb, ett 100-tal ksk, fr. flera kärl (fig. 15 d, e).

Nr 17 (närmast över gruset, som låg 25 cm under högytan): 1 bb, ett 100-tal ksk, fr. minst två kärl, de flesta dock från det ena (fig. 15 f) samt en nål av järn (fig. 16 b).

I de övriga fyndfläckarna, som endast gävo keramik, varierade antalet skärvor mellan 5 och 40.

Totala antalet krukskärvor — fränsett urnan i nr 14 — uppgår till ca 600 st, av vilka dock många äro flagor. Inga skärvor ha ornering. Krukskärvorna ha blott i mindre utsträckning kunnat hopsättas. Kantbitarna äro få, blott ett 30-tal, därav ett par av sannolikt ej i fig. 15 representerade profiler, men så små att osäkerhet om deras orientering föreligger och därför ej avbildade. Av en låg, ca 20 cm vid skål med svagt inåtgående, markerat avsatt kant av 1 cm höjd (fig. 15 h) finnas fem frag-

HÄRLANDA GÖTEBORG.

A 6 och 6a.

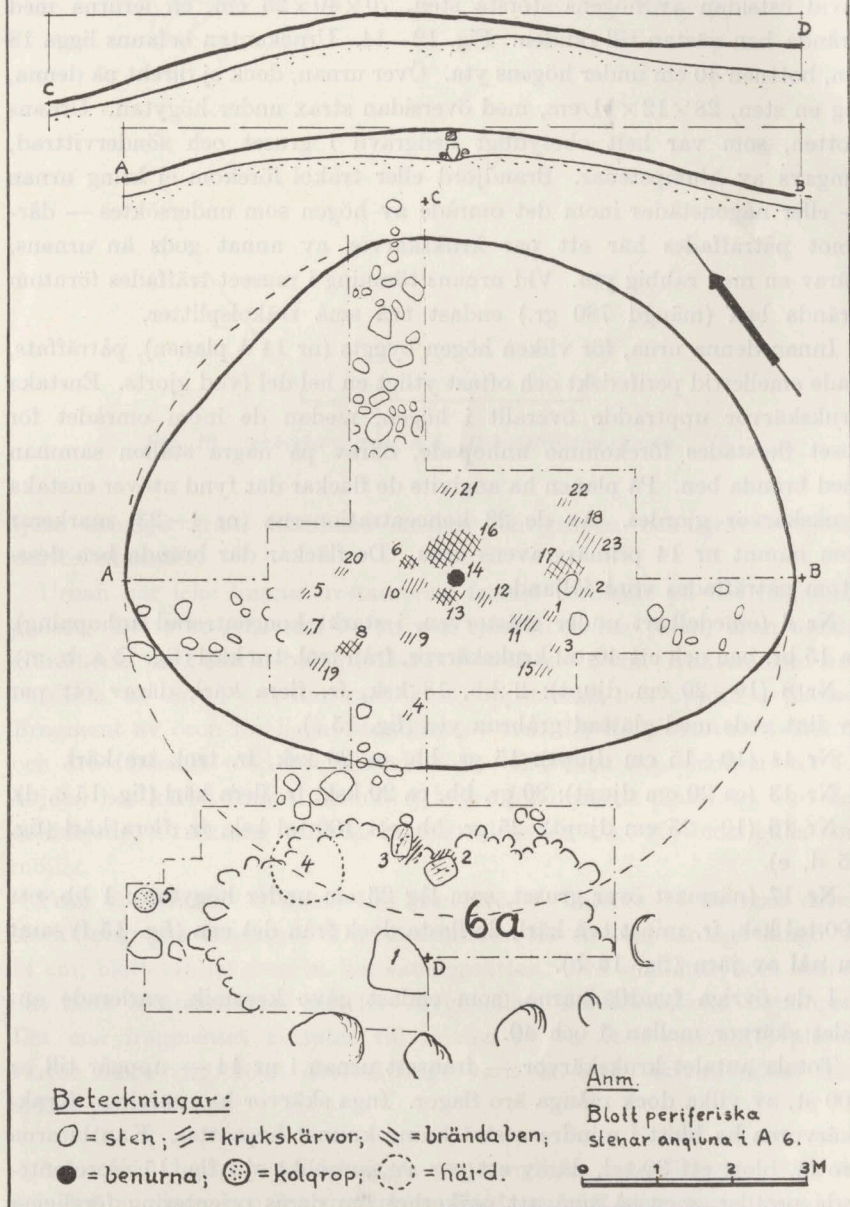


Fig. 11. På fyndplats 17, där markeringen för brända ben blott avser en enda benbit, fanns dessutom järnnålen fig. 16 b. Benförekomst i nr 11 har av förbiseende ej angivits.



Fig. 12. Hög A 6 under utgrävning. I schaktväggen det lilla röset med hålet efter gravgömmen nr 14 (jfr fig. 13). I bakgrunden Torpa. Från SV.



Fig. 13. Centralgraven i hög A 6 (nr 14 å planen; jfr fig. 12). Urnan med omgivande stenar. Stenen på högens yta från hålet ovanför urnan. Från SV.



Fig. 14. Lerkärlen i A 6: 14 (t. v.) och A 7: 2. C:a 1/3.

ment från nr 19 — de enda här funna — samt troligen ett par från nr 7. Än färre bottenbitar föreligga. Ett undantag utgöra de i nr 18 funna skärvorna, som kunnat hopsättas till en närmast fullständig bottenplatta, diam. 10 cm, av ett grovt kärl (fig. 15 k). Godset är mestadels högst enkelt, flagnande, oftast utan synlig stenkorninblandning och vanligen med jämnad yta. Några buk- eller bottenkärvor med rå yta föreligga från nr 8, 9 och 10, från nr 14 som nämnt en av s. k. rabbigt gods. Av fint, slammat gods äro endast de få skärvorna från nr 8 med i fig. 15 i avbildad profil.

Av fynden knyter sig intresset i främsta rummet till lerurnan från nr 14 (fig. 14 a), eftersom det är över denna som högen byggts. Dess mått äro: höjd 19 cm, kantdiam. 14, största vidd (på 2/3 av höjden) 17,5 och bottendiam. ca 10 cm. Kärlsidan är mjukt svängd, den inåtlutande kanten rakt avskuren och godset gråsvart, 5—10 mm tjockt, krosstensrikt och flagnande; insidan är svart, visande att kärlet använts för kokning, utsidan är gråbrun, något jämnad och har mer eller mindre tydligt framträdande, lodräta fingerdrag. Denna form uppträder redan i bronsålderns fjärde period, blir vanlig mot dess slut och håller sig in i äldsta järnåldern.⁷⁾ Att ytan, trots att den jämnats genom lerslamning, ändå fårats, torde vara att se som påverkan av bronsålderns rabbiga gods. En liten skärva av detta slags gods fanns som nämnt invid urnan.

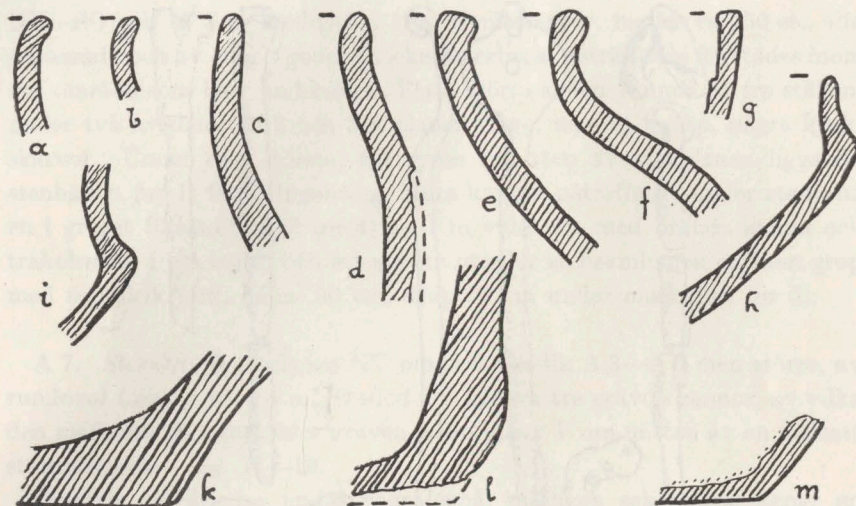


Fig. 15. Profiler av krukskärvor från A 6 (med fyndplats angiven inom parentes): a—b (6), c (13), d (16, 13), e (16, 21), f (17), g (7), h (19, 7 (?)), i (7, 8), k (18), l (1), m (6). Skala 2/3.

Den blott av ett fåtal fragment företrädde skålen (fig. 15 h) tillhör den yngre bronsålderns formförråd men torde ej kunna ges en mer preciserad datering.⁸⁾ En uppenbart närstående profil visa de enda av fint gods bestående skärvorna (fig. 15 i), varför samma tidsställning för dem är trolig, men långtifrån säker, eftersom en långt yngre tid, nämligen romersk järnålder, synes vara lika möjlig.

Den övriga keramiken visar ej drag, som antyder annan tid än yngre bronsålder — äldsta järnålder.

Järnnålen (fig. 16 b) från den antagliga sekundärgraven nr 17 är av märklig form och förenar i sig egentligen drag från två av äldsta järnålderns dräknåltyper, skivnålen och rullnålen. Den välbevarade nålen, 10,8 cm lång, har huvudet uthamrat till en rund skiva av 2 cm diam., dess övre smala spets är inrullad till en liten ögla och stälken ett stycke nedom skivan något böjd, dock icke krumböjd som hos bygelnålarna. I skivans mitt finnes ett litet hål. Då nålen påträffades, kunde runt hålet på båda sidor tydligt iakttagas en svag fördjupning med ljusare rostton; otvivelaktigt har här suttit en nit som fasthållit en prydnade beklädnad, som troligen varit av brons. Den lilla ögla upptill kan tänkas ha varit fäste för en smal kedja, men visar ej slitningsspår.

Härlandanålen tämligen nära komma en östnorsk, upptill ej fullständig nål⁹⁾ och några gotländska nålar av brons och järn.¹⁰⁾ De senare ha emel-

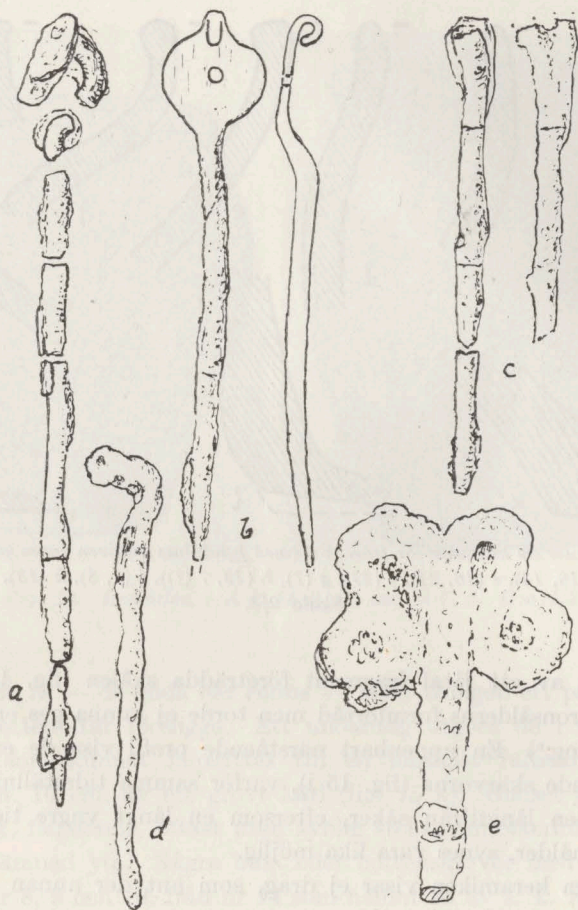


Fig. 16. Dräknålar (a—d) och bältehake (e) av järn från gravar i Härlanda: a (A 5), b (A 6: 17), c (A 4), d—e (A 7: 2). Skala 2/3.

lertid ej hål i skivan, och denna är ej plan utan företer den krumböjning som man eljest brukar finna på stälken.

En frånsatt den större storleken fullkomlig motsvarighet till Härlandanålen, den enda mig bekanta, föreligger däremot från en urnegrav i trakten av Breslau i Schlesien¹¹⁾ och av samma typ, men med regelrätt krumböjning på stälken, är en järnnål från en urnegrav i Rietz, söder om Berlin.¹²⁾

A 6 a. På sydvästra sidan av föreg. och på nordsidan om några större, över markytan uppstickande klumpstenar, låg strax under grästorven en enskiktad, till form och yta ojämn *stensamling* av ca 5,5 m längd i

NV—SO och ca 3 m bredd (fig. 11). Krukskärvor, inalles ca 150 st., alla oornerade och av enkelt gods och icke daterbara, påträffades flerstädes inom det område som blev undersökt. Flata större stenar funnos på tre ställen, under två av dem (nr 2 och 3 å planen) lågo, men ej i grop, några krukskärvor. Under den största, till synes i mitten av stenplanen liggande stenhällen (nr 1) fanns ingenting. Nära kanten påträffades under stenarna en i gruset försänkt hård (nr 4) av 1 m vidd och med brända stenar och träkolrester i ett lager, och ett stycke utanför stensamlingen en liten grop med träkolrik jord, diam. 30 cm, djup 37 cm under markytan (nr 5).

A 7. Stensättning, belägen NV om A 6 och lik A 3—A 5 men större, av rundoval form, $5,0 \times 5,9$ m. Skadad i Ö genom tre grävda rännor, av vilka den mellersta gick rätt över graven, samt strax V om mitten av en nedsatt stängselstolpe. Fig. 17—19.

Centralt påträffades under några små, möjligen sekundära stenar en stor flat stenhäll, $60 \times 45 \times 13$ cm, som täckte en grop med brända ben av 50×40 cm vidd och till 10 cm grävd i gruset, *grav 1*. De brända benen (ca 2000 gr) lågo rena — blott ett fåtal träkolsplitter påträffades — och de större av dem voro lagda ringformigt i gropen. Jorden mellan bensamlingen och täckhällen var svart och innehöll brända småstenar, medan rent träkol förekom sparsamt.

Ö om *grav 1*, helt nära denna samt på sydsidan av en stor jordfast, i ytan bränd sten stod på gruset och under en rullsten, $22 \times 17 \times 13$ cm, den ungef. 10 cm höga underdelen av en lernurn, *grav 2*. Överst i denna lågo en nål och en bältehake av järn — den förra i mitten, den senare vid väggen i Ö — därunder brända ben (85 gr.) och underst, på botten, ett par rätt stora krukskärvor av annat gods än urnans men snarlikt dennas. Kring urnebotten lågo brända ben (140 gr.) och skärvor från urnan och det nämnda andra lerkärlet spridda inom ett $1,0 \times 0,8$ m stort, helt inom den grävda rännan liggande område; ett par bitar av urnan lågo t. o. m. ovanpå täckhällen för *grav 1*. Träkol eller brandjord förekom icke vid *grav 2*.

Denna grav har otvivelaktigt blivit skadad vid det tillfälle då den nämnda rännan över mitten grävdes och man torde vara tvungen räkna med möjligheten att skadegörelsen berört urnegraven i dess helhet. Det är särskilt förekomsten av krukskärvor på urnans botten som förefaller egendomlig. Någon motsvarighet härtill är mig i varje fall icke bekant från ifrågavarande tid. Har manne här två urnor blivit förstörda vid den tidigare grävningen och skulle i den minst skadade av pietet ha lagts en del av det då funna? Men har så varit fallet — det bör påpekas att ingenting talade för att urnebotten eller fyllnaden kring denna blivit rörd i senare tid — då är urnan och dess

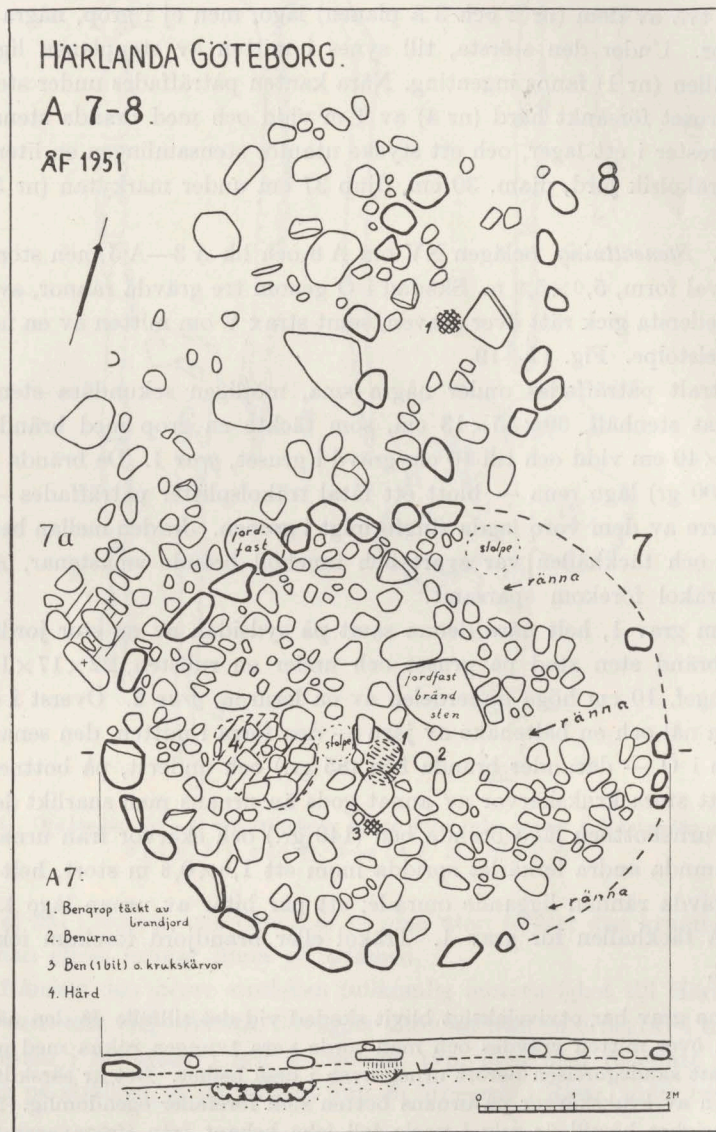


Fig. 17.



Fig. 18. Stensättningen A 7, södra hälften, med smal grästorvsrand kvarliggande. Vid dess slut en mer stenfri ränna, spåren efter en tidigare grävning. Från SO.



Fig. 19. Gravarna 1—3 i A 7. Grav 1: under stenhällen; grav 2: en urna (med nålen och bältehaken fig. 16 d—e) synlig vid pölen; grav 3: fynden (vittrade rester av en urna och en benbit) upptagna. T. v. ses ett stycke av grästorven, t. h. en jordfast sten med skörbränd yta, överst ett parti av stensättningens vällagda kant. Från SO.



Fig. 20. Tvärsnitt genom A 7 vid härden (nr 4 å planen), som synes underst som ett svart band. Observera att stensättningens stenar ligga på samma nivå. Från V.

innehåll icke med säkerhet ett slutet fynd. En antropologisk bestämning av benresterna vore av stort intresse, eftersom den möjligen kunde ge besked om de härröra från en eller två individer.

Ett 20-tal starkt vittrade krukskärvor och en bränd benbit, funna tillsammans ovan gamla markytan — ej brandjord — strax SO om grav 1, utgöra sannolikt rester av en tredje brandgrav, grav 3.

Spritt i jordfyllnaden påträffades en del lerkliningsstycken utan tydliga avtryck — ett 15-tal bitar, ungefär hälften, tillvaratogs — samt krossade skärvor av nästan glasklar kvarts. Sedan avseende fästs vid de sistnämnda, räknades ett 50-tal bitar, vilket torde ha utgjort ungefär tredjedelen av vad som faktiskt förekom. De koncentrerade sig märkbart till stensättningens mitt, men förekommo icke bland benen i grav 1 eller kring foten av urnan i grav 2; flera skärvor lågo ovanpå täckhällen för grav 1.

Kvartsskärvornas förekomst i stensättningen synes icke kunna bero av en tillfällighet, men den gravrit, av vilken man antagligast här har spår, kan inte ha varit allmänare tillämpad, eftersom företeelsen är ensamstående i Härlanda och alldenstund det har visat sig svårt att belägga den. Ett par i viss mån likartade fall äro emellertid kända. Vid Fröböke i västra Småland, ej långt från Hallandsgränsen, fann T. J. Arne vid undersökningen av en järnåldersdös sålunda ca 130 vita kvartsstycken strödda över innehållet i en brandgrav från yngre romersk järnålder,¹³ och i Esprahögen vid Laholm, från äldre bronsåldern och undersökt av V. Ewald, täcktes en sekundärgrav, en liten samling brända ben, av ett miniatyröse (diam. 30 cm, höjd 15 cm) av 196 små strandsvallade stenar av vit kvarts.¹⁴

V om mitten påträffades i gruset under stensättningen en rund *hård*, diam. 1,0—1,1 m, med brända stenar i ett lager jämte träkol och sot, nr 4 (fig. 20). Eftersom det gamla humusskiktet till synes förelåg intakt mellan stensättning och hård, föreföll ett samband dem emellan vara uteslutet.

Endast fynden i grav 2 kräva uppmärksamhet.

Urnan, som kunnat restaureras (fig. 14), har stor likhet med primärgravens i A 6, men formen är icke så mjukt svängd, största vidden ligger

betydligt högre — på 3/4 av höjden — och godset, gråsvart med gulbrun, jämnad yta, är tunnare, fastare och närmast stenkornfritt; höjd 20,5, största vidd 18,5, kantdiam. 15,5, bottendiam. 11,5 cm. Randen är horisontalt avstruken. Formen är känd från äldsta järnåldern i Östnorge.¹⁵⁾

Några krukskärvor funna i och kring urnan, äro av ett gods snarlikt benurnans men ha något ojämnare yta; inga kant- eller bottenbitar föreligga.

Järnnålen (fig. 16 d) är en bygelnål, vars nu rostiga huvud ovan krumböjningen sannolikt ändat i en liten inrullad ögla.

Bältehaken (fig. 16 e), vars hake saknas, är av s. k. bornholmsk typ, som karakteriseras av att den haken motsatta ändan är delad och armarna omböjda och upprullade i inåt- eller utgående spiraler. Från Bornholm äro tre stycken kända¹⁶⁾ och i Norge 4 à 5, samtliga från trakten kring Oslofjorden.¹⁷⁾ Bältehaken i Härlanda kommer som den första från det mellanliggande området. Från Ljunga i Skönberga sn, invid Söderköping, Östergötland, föreligger emellertid en liknande.¹⁸⁾ Denna är typologiskt äldre, inte som Härlandahaken smidd utan böjd samman av en smal järnten. Sistnämnda typ kännes i brons i tre exemplar i Ostpreussen, därav ett funnet samman med en holkyxa.¹⁹⁾ Även på nordvästtyskt område finnes spiralbältehaken i bronsåldersmiljö, men här gjuten.²⁰⁾

Nålen och bältehaken i Härlanda äro karakteristiska för äldsta järnåldern.²¹⁾

A 7 a. På västsidan om föreg., mellan kanten för denna och den branta västsluttningen, lågo stenar utan nu synbar ordning (fig. 17); möjligen kan det vara fråga om en äldre anläggning — i vilken härden i A 7 ingått? — som skadats då graven tillkom. Under en platt sten, som låg mellan två långsträckta, parallella och kantställda stenar (kryssmärkta å planen) förekom brandjord. — I provschakt längre åt SV påträffades i mer stenfri mark en del lerkliningsbitar (utan avtryck) och ett fragment av ett litet bryne.

A 8. Stensättning, skadad, belägen i nordsluttning N om och intill A 7, samt lik denna och de i det föregående nämnda stensättningarna. Den kan ha varit rund, diam. 4 m, men även oval form, 3,5×2,0 m, med längdutsträckning i N—S, syntes efter friläggningen tänkbar (varvid kantstenarna i sistnämnda fall böra ha varit de på planen med grövre kontur angivna). Centralt i den ev. ovala stensättningen påträffades på östsidan om en stor, i gruset bottnande sten, 50×40×40 cm, en grav-

gömma. I koncentrerad anhopning utan kol eller brandjord lågo här mellan grästorven och gamla markytan en handfull brända ben (40 gr.) jämte små och vittrade skärvor av en lerurna av enkelt gods. Fig. 17.

De genom fynd daterbara gravarna äro i tidsföljd således dessa:

högen A 6 uppförd i yngsta bronsåldern och använd för efterbegravningar ännu i äldsta järnåldern,

stensättningarna A 5 och A 7 från äldsta järnåldern, samt

skelettgraven A 2 från folkvandringstiden.

Övriga fornlämningar utgöras av en hög, A 1, tre runda stensättningar, A 3, A 4 och A 8, en snarast oval stenplan, A 6 a, en skadad(?) stensamling, A 7 a, samt tre härdgropar, under A 5, A 6 a och A 7. Belägenheten på gravfältet erbjuder för flertalet hjälp till tidsbestämning.

Att åskrönet visade sig hysa den äldsta fornlämningen, högen A 6, var endast vad man kunde vänta. Den andra högen på gravfältet, den tyvärr förstörda A 1, är möjligen den närnäst äldsta. Flera skäl tala härför: a) i storlek och uppbyggnad var den inte olik A 6 (dock utgör det svaga brandlagret i mitten en väsentlig olikhet), b) stensättningarna upphörde vid dess södra kant, fortsatte inte under den, c) den närmast belägna stensättningen, A 3, var utpräglad oval, som om dess form bestämts av högen, samt och kanske viktigast d) högen ligger just i övergången från mer plan mark till sluttning, d. v. s. på en i terrängen betonad punkt, som tidigt bör ha utnyttjats för en gravanläggning.

Mellan högarna A 6 och A 1 ligga samtliga stensättningar. Eftersom dessa ej äro skiljaktiga i konstruktionen och två av dem, A 5 och A 7, visat sig härröra från samma tidsskede, nämligen äldsta järnåldern, tillhör gruppen i sin helhet med all sannolikhet denna tid.

Stensättningarna ligga i en rad på åsen med den högst belägna A 7 i söder närmast intill högen A 6 och de övriga norrut på allt lägre nivå och i ordningen A 8, A 5, A 4 och A 3. Även storleken hos stensättningarna minskar från söder mot norr, vilket torde sammanhånga med norrut avtagande bredd hos åsryggen. Mellan A 8 och A 5 är marken stenbunden, vilket sannolikt är orsak till den lucka som här finnes i gravföljden.

Av stort värde vore att kunna fastställa, i vilken ordning stensättningarna tillkommit och alldeles särskilt vilken av dem som är den äldsta. Förhållandet att högen A 6 är den äldsta fornlämningen på platsen och att stensättningarna avtaga i storlek och ligga på lägre höjd norrut, skulle kunna tyda på att de anlagts i denna ordning, från söder mot norr. I stort sett torde detta även träffa det rätta. Högst antagligt synes vara,

att A 5 på grund av form och läge är äldre än A 3 och A 4, och A 7 är uppenbart äldre än den i ganska stark sluttning liggande A 8. Eftersom åsplanet från A 1 och söderut är helt smalt fram till A 7 och blott här en stensättning av dennas storlek kunnat anläggas, synes synnerligen starka skäl tala för att denna invid den äldsta fornlämningen liggande stensättning är den först anlagda. — Möjligen bör emellertid luckan mellan A 5 och A 8 tolkas så, att två, till var sin hög anslutna grupper av stensättningar föreligga.

Den i sluttningen norr om A 1 belägna A 2 intager ett avgjort ungt läge och visade sig ju även vara från en annan och senare tid än de övriga genom fynd daterbara. Denna grav kommer i fortsättningen icke att vidare beröras.

De äldre gravarnas största betydelse synes ligga i den vidgade kunskap de ge om gravskicket i Västsverige under en av blott få fynd hittills belyst tid. De komma också i det följande att huvudsakligen ses ur denna synvinkel.

Högen A 6, anlagd under yngsta bronsåldern och utnyttjad för gravläggningar ännu i tidiga järnåldern, visar inga från den yngsta bronsålderns gravskick avvikande drag. Uppförd över en urnegrav har den framgent begagnats för urnenedsättningar. Att viss spridning av skärvor från samma kärl föreligger, har visserligen konstaterats (se underskriften till fig. 15), men detta förhållande ger inte, lika lite som de svaga benförekomsterna, anledning förmoda, att benen och (flertalet av) kruk-skärvorna inte härröra från sekundära urnegravar. Fyndet av en typisk gravgåva, en dräknål av järn, jämte en benbit i en av dessa skärvanhopningar, nr 17, talar avgjort för tanken om sekundärgravar. För dessas tillstånd torde det ytliga läget vara tillräcklig förklaringsgrund. I ett annat ljus skulle givetvis fynden komma, om den i centrum stående urnan, nr 14, inte, såsom antagits, utgör primärgraven. Möjligheten att denna i stället är yngst och att vid dess anläggning äldre urnegravar förstörts, synes mig emellertid kunna uteslutas.

Med stensättningarna (A 3—A 5 och A 7—A 8) möta vi något nytt på gravfältet, viktigt är nämligen, att det bestämt kan sägas, att de tillkommit efter högen A 6. Såväl läget som fynden utvisa det. Däremot kan ingenting sägas om åldersförhållandet mellan den antagliga sekundärgraven nr 17 med järnnålen i A 6 och stensättningarna, så länge den äldsta järnålderns nålar i Norden icke äro kronologiskt grupperade.

Samtliga stensättningar voro nu helt jordtäckta och icke eller blott

obetydligt synliga i marken. De äro anlagda på den dåvarande markytan. Cirkelrund form är uppenbart eftersträfvad, diametern varierar mellan 3 och 6 m. Kantkedja synes — bortsett från den som grav osäkra A 6 a — vara regel utan undantag. Innanför stenringen består fyllnaden av mindre stenar liggande i ett lager utan ordning samt av jord. I regel centralt finnes en gravgömma, alltid brandgrav, anlagd på gamla markytan och invid en större, möjligen ursprunglig sten eller omgiven av skyddande, oftast större stenar och då vanligen även täckt av en platt sten, som ej sällan legat synlig. Brandgraven utgöres med ett undantag av en urnegrav. I urnan ligga de brända benen rena utan bålsmörjeinblandning. Bålrester förekomma ej med ett undantag (eller möjligen två) omkring eller ovanför benen. Endast en stensättning innehöll mer än en gravgömma.

I karakteristiken framträder det nya just inte särskilt tydligt, ty »bronsålder» är seden att rensa benen från bålsmörjan, att lägga dem i en urna, att icke gräva ned denna utan ställa den på marken, att förse urnan med stenskydd och vad beträffar den omgivande stenringen, så är denna anordning ej sällan iakttagen i högar och stensättningar från den yngre bronsåldern.

Och det nya? Stensättningen med kantkedja är på platsen en otvivelaktigt ny gravform, likaså bruket att använda denna för endast en gravläggning.

Alla övriga, från bronsålderns gravskick avvikande drag äro sedan i stort sett koncentrerade till stensättningen A 7, till den som av topografiska skäl bedömts såsom den sannolikt äldsta. I A 7 finnas alla de undantag från regeln som nämnts i karakteristiken av gravgruppen: den är den enda som innehöll mer än en grav, och dess primärgrav, den för vilken stensättningen byggts, är den enda som anlagts i en grop i gruset, den enda där benen icke lagts i en urna eller i ett hölje av annat slag utan direkt i jorden och den enda — jämte de dock ej analoga A 3 och A 5(?) — där brandjord förekom i graven. Härtill kunna läggas, som framgått av gravbeskrivningen, den unika förekomsten av kvartsskärvor och lerklining samt det likaledes ensamstående draget med (ej brända) krukskärvor i sekundärgravens nr 2 urna.

Flera av de detaljer som skilja denna stensättning och framför allt dess primärgrav från de övriga framstå såsom konstruktiva i gravskicket och kunna inte vara tillfälliga. Att den på goda grunder äldsta stensättningen företer de gentemot bronsålderns gravskick största avvikelserna, är därför ett förhållande som man måste taga ställning till.

Den runda, för en gravläggning avsedda stensättningen synes vara en gravform som kommit samtidigt med uppfattningen att även resterna

från likbålet, bålmörjan, äro som det sagts heliga och böra biläggas benen. Denna sed når emellertid Härlanda blott i en blek avglans eller praktiseras i varje fall ej här på det sätt som seden föreskrev i Nordtyskland, där densamma är äldre än i Norden och varifrån den indirekt kommit.²²⁾ Där gjordes nämligen oftast ingen åtskillnad mellan de brända benen och bålmörjan, båda voro lika sakrala och lades sammanblandade i en grop i marken. Här i Härlanda finna vi däremot:

i A 7:1 att benen, tydligen rensade, blivit omsorgsfullt nedlagda i en grop, som därefter täckts med bälrester,

i A 5 att benen, troligen rena, ha lagts i en ej nedgrävd urna, som omgivits med någon brand(?)jord, och

i A 3 att de renplockade benen lagts i en i stensättningens mitt placerad urna, medan bälresterna nedlagts vid sidan om i en särskild grop; (är detta måne en bidragande orsak till att stensättningen är så utpräglat oval?)

De övriga stensättningarna, A 4 och A 8, vilka bedömts vara yngre än de äldsta, visa genom sitt innehåll av en urna med rena brända ben att de nya ideerna i första stöten endast i en detalj blevo bestående. Stensättningen såsom enmansgrav vann erkännande men för övrigt förblev man vid det gamla. Gravarna nr 2 och 3 i A 7, som även de hade rena brända ben i en — i ena fallet helt förvittrad — urna, stödjade uppfattningen, att denna stensättning är den äldsta, därför att den vid sidan av högen A 6 är den enda där sekundärgravar förekomma. För de i A 7 senare gravlagda, otvivelaktigt nära anhöriga till den först begravne, har, kan man säga, släkten ännu funnit det kunna gå för sig att låta bisättningen ske i den äldre graven, »ättehögens» närmast yngre motsvarighet.

En bestämning av benen i A 7:gravarna vore av stort intresse. Om positiva resultat nås, skola de måne visa, att grav 1 har ben av en man, grav 2 av en kvinna och grav 3 av barn? Helt en gissning är det i så fall icke. Benen i grav 1 äro nämligen många och grova, i grav 2 föreligger en bältehake, en fornsak som säges vara karakteristisk för kvinnogravar, och i grav 3 inskränka sig benen till en enda flisa.

Gravgåvor förekomma i tre av de sju stensättningsgravarna, nämligen i A 4, A 5 och A 7:2. Hos samtliga består den av en dräktål av järn, i en (A 7:2) dessutom av en bältehake. Från den antagliga sekundärgraven 17 i högen A 6 föreligger även en dräktål. Flertalet föremål voro vid anträffandet fragmentariska men avsiktlig sönderbrytning eller hopböjning före bålbränningen eller nedläggningen i graven torde inte ha skett. Huruvida gravgodset varit med på likbålet, kan ej avgöras; glödpatineringsfinnes inte på någon av sakerna.

Av urnorna ha tre, från A 4, A 5 och A 7:2 — samt A 6:14 — svart beläggning eller skorpa invändigt, vilket visar att de inte äro speciellt tillverkade för en användning såsom benbehållare utan varit vanliga kok- eller förvaringskärl.

Vad beträffar de tre härdgroparna under A 5, A 7 och A 6 a (eller om man så vill, i kanten av A 6) syntes för de två förstnämnda iakttagelser vid undersökningen klart utvisa att ett tidssammanhang med den överliggande graven icke består. Skulle detta trots allt vara en felsyn? Dylika eldstadsgropar äro ofta påträffade på gravfält från äldre järnåldern, ej minst på sådana från förromersk tid, och de äro ej sällan, liksom i Härlanda, funna under gravar. Allmänt synes man också vara av uppfattningen att de höra samman med gravarna, varit »offergropar».²³⁾ Den under en grav belägna härdgropen har även tolkats som »den stekgrop, vari man anrätade gravölsmaten».²⁴⁾

Det synes därför även för Härlandagravarnas vidkommande antagligt, att härdgropar och gravar äro intimt förbundna med varandra, men vill man inte förlägga tillkomsten av samtliga härdar till den äldsta högens tid, så torde det vara ofrånkomligt, att spåren av härdarna i A 5 och A 7 så att säga avsiktligt utplånats, innan dessa gravar byggdes.

Genom upptäckten av gravarna A 3—A 8 i Härlanda ha vi fått en god inblick i västsvenskt gravskick under den äldsta järnåldern. De övriga gravar som kännas i Västsverige från denna tid äro endast två, båda bohuslänska.

År 1921 undersökte G. Sarauw på Backemon i Ö. Bullarens kronopark i Naverstads sn, Bohuslän, några vid grustäkt funna brandgravar.²⁵⁾ En av dessa, grav 9, utgjordes av ett enskiktat röse av 4,4 m diam. med stenar av i regel 30—40 cm men intill 60 cm tvärmått. I mitten under stenläggningen stod i en brandgrop av 50 cm vidd och 30 cm djup en lerurna med kanten 10 cm under alvens yta och innehållande brända ben och något kol. Ben förekommo även utanför urnan och här fanns, invid urnans halsparti, i fragment en järnnål i vågrätt läge. Lerkärlet har icke restaurerats, men skärvorna, av gulbrunt, grovt gods, ange ett rätt stort kärl med starkt förträngd mynning och med kort, närmast rakt uppstående, upptill rundad kant (som fig. 10). Järnnålen synes vara förkommen men var enligt Sarauw en bygelråd med krumböjning ett stycke ned på stjälken.²⁶⁾

Denna grav, som vi väl nu hellre än enskiktat röse skulle kalla rundstensättning, låg som den nordligaste av gravfältets konstaterade gravar.

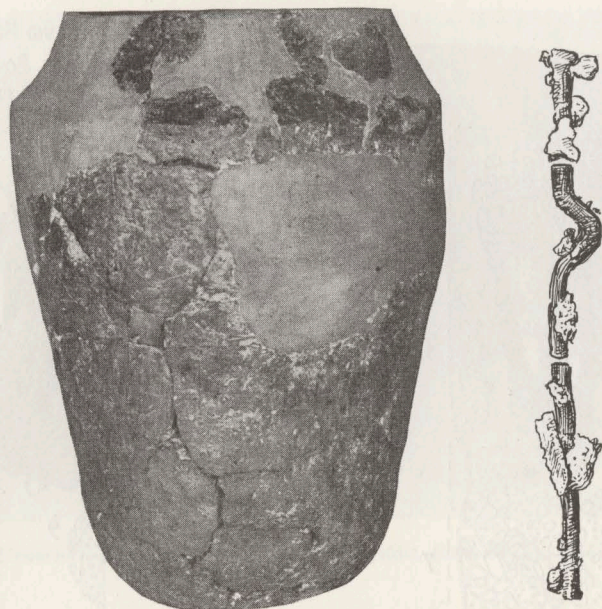


Fig. 21. Gravfynd från Bräcke, Bottna sn, Bohuslän. Lerkärlet 35 cm högt, järnnålen 2/3.

De övriga åtta voro samtliga hålltäckta brand- eller urnebrandgropar — i en saknades dock träkol — utan metallsaker.

Den andra av de två bygelnsålar som före Härlandaundersökningen kändes i Västsverige härrör från en gravhög vid Bräcke i Bottna sn, Bohuslän.²⁷⁾ Högen, som 1936 undersöktes av Nils Niklasson, låg i sluttning invid en brant bergvägg. Den var runtom skadad. Tvärmåttet har varit något över 10 m; den verkliga höjden uppgick till 1,3 m. Under ett tunt jordlager utgjordes högen av ett jordfritt röse av stenar av intill 1,2×1,0×0,65 m storlek. Ungefär i mitten stod en stor lerurna med brända ben, till ungefär 2/3 nedgrävd i sanden, som närmast kring urnan var starkt kolblandad. Bland benen i urnan fanns i tre delar en rostad Kropfnål. Denna, som kunnat hopsättas, är av 12 cm bevarad längd och har krumböjningen nära nålens mitt (fig. 21 b). Urnan, som återuppbyggts (fig. 21 a), är ett stort, rätt slankt kärl med kort, invikt halsparti; höjd 35 cm, mynningsdiam. 19, största diam. 25—26, bottendiam. 15 cm. Godset är grovt med något jämnad, gulbrun yta. (Ark. mus. inv.nr 46539—46542.)

Stensättningen på Backemon och högen i Bräcke äro de enda gravar i Bohuslän som på grund av fynd kunnat säkert dateras till äldsta järnål-

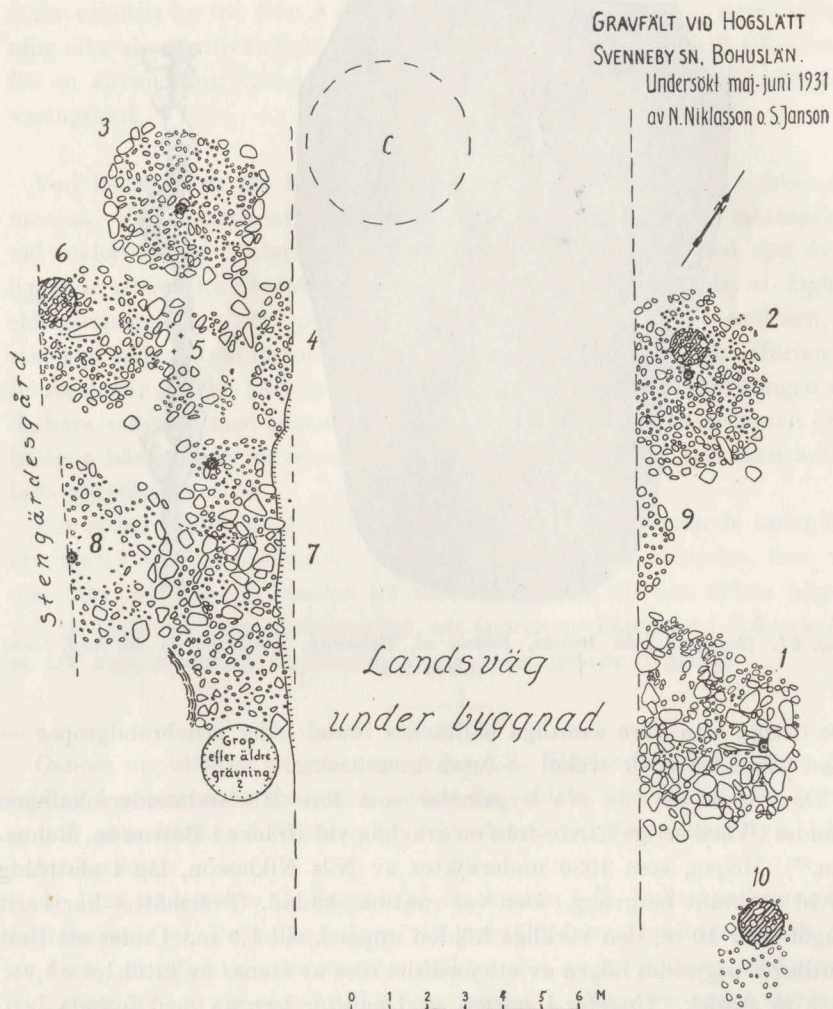


Fig. 22.

dern, men det finnes dessutom ett par gravfält där såväl gravformen som den påträffade keramiken troliggör samma datering, nämligen de nedan-nämnda vid Hogslätt i Svenneby sn, vid Gissleröd i Tanum sn och vid Lid i Rödbo sn.

Vid Hogslätt i Svenneby sn, några km från Bräckehögen, undersöktes 1931 av N. Niklasson och Sverker Janson ett litet, tidigare okänt gravfält, sedan två lerurnor med brända ben vid en vägbyggnad kommit i dagen. Gravarna,



Fig. 23. Urnorna i gravarna C (t. v.) och 9 i Hogslätt, Svenneby sn, Bohuslän. C:a 1/3.

som lågo i gräsmark tätt samman inom en yta av 25×20 m, voro ej eller blott svagt märkbara ovan jord. Eftersom undersökningen tidigare ej varit publicerad, fränsett ett omnämnande i Göteborgs musei årstryck 1932, s. 110, skola gravarna (se plan i fig. 22) och dess fynd (Ark. mus. inv.nr 41703—41717) här i korthet genomgåås:

C. Flackt röse, ej synligt i markytan, diam. 4,5 m, med central lerurna, vars botten stod i en grop. I urnan, som påträffats före undersökningen, lågo brända ben och träkol.

1. Ojämn stensamling, skadad, till ca 1/3 förstörd, största tvärmått ca 6 m, av till en del mycket stora stenar och däri olik föregående och följande gravar. Innanför kanten i Ö funnos mycket små rester av brända ben och kol jämte ett par små brända fragment av en sammansatt kam av ben.

2. Rund stensättning, diam. ca 5,5 m, till 1/3 förstörd. I mitten funnos i något kolblandad jord ett par krukskärvor och brända ben. Strax intill påträffades i alven en stor grop, vidd 1 m, djup 0,5 m, med starkt kolblandad jord.

3. Stensättning, diam. 4 m, med kantkedja. I mitten under stenarna stod en krossad urna omgiven av ett ca 15 cm tjockt lager av kolblandad jord.

4. Stensättning, förstörd.

5. Stensättning, diam. ca 2,5 m; förut troligen omrörd, ty en $2,0 \times 1,5 \times 0,3$ m stor grop innehöll blott några bottenbitar av ett lerkärl och ett par brända ben.

6. Ojämn stensättning, diam. ca 3 m, höjd 15—20 cm, med största stenen liggande centralt. Häri spridda krukskärvor och fåtaliga brända ben. — Till hälften utanför stenarna fanns en 1,1 m vid och 0,6 m djup grop med starkt kolhaltig jord.

7. Stensamling, längd 7 m, bevarad bredd 2,5 m. I norra delen spridda brända ben i 20 cm tjockt, svagt kolblandat lager. Krukskärvor påträffades på två ställen, i ena fallet troligen härrörande från en nedsatt urna.

8. Stensättning, diam. ca 5 m, troligen med kantkedja och med grop i mitten, vari i starkt kolblandad jord fanns en söndrig lerurna med brända ben.

9. Stensättning med kantkedja, förstörd, med före undersökningen funnen benurna.

10. Gles samling av smärre stenar, 2×3 m, varunder fanns en grop, diam. 1,2 m, djup 0,7 m, med starkt kolblandad jord.

Endast två av lerkärlen ha kunnat restaureras, nämligen de före undersökningen i gravarna C och 9 funna urnorna (fig. 23). Dessa komma nära den typ vi mött i grav A 7:2 i Härlanda. Även storleken är jämförlig men godset är något grövre och gråbrunt och ytan icke så jämn som hos Härlandaurnan. Från gravarna 7 och 8 föreliggande kantbitar som visa att även urnorna i dessa varit av samma typ. Från grav 7 finnes dessutom ett fragment av en låg skål med avsatt bottenrand. Kamfragmenten från grav 1 tillhöra en kamtyp som på nordiskt område icke synes känd före 200-talet e. Kr. Till den betydelse detta fynd kan ha för dateringen av gravfältet skola vi återkomma i fortsättningen.

Vid Gissleröd i Tanums sn, Bohuslän, finnes ett av mer än 50 gravar bestående gravfält, som genom undersökningar 1903—04 av O. Almgren, O. Frödin och G. Hallström, 1931 av N. Niklasson och 1947—48 av mig blivit i det närmaste fullständigt utgrävt. De daterbara gravarna, alla synliga ovan jord ehuru av rätt olika form och uppbyggnad, tillhöra folkvandringstid-vikingatid. På detta gravfält finnas även några i marken knappast märkbara runda stensättningar. Endast en av dessa, grav 37, undersökt 1948, innehöll fynd vägledande för en datering.

Graven, en rund, sten- och jordfylld stensättning av 2,5—2,6 m diam. hade en regelbunden kantkedja av 16 smärre stenar och i mitten, precis i markytan, en stor, tunn stenhäll. Denna, som mätte $60 \times 45 \times 5$ cm, täckte över, men låg ej direkt på, ett lerkärl, som stod i en grop i gruset med botten 35 cm under markytan. I urnan förekommo närmast botten några få och små brända ben, med all sannolikhet av barn, och däröver svart jord utan synligt träkol. Utanför urnan var jorden ingenstädes mörk. Lerkäret är mycket likt det i grav 2 i Härlanda A:7 påträffade, både till storlek, form och gods, men kanten är, liksom hos Hogslättturnorna, mer framträdande.

De topografiska förhållandena på gravfältet äro sådana att denna och de andra stensättningarna mycket väl kunna vara de första som anlagts. För-tjänt av påpekande är även, att ett flatmarksgravfält med brandgropar funnits på föga mer än 100 m avstånd.

Vid Lid, Rödbo sn, Bohuslän,²⁸) undersökte G. Sarauw år 1917 förutom några urnebrandgropar (nr 1, 2 och 5) och två djupa härdgropar (nr 6 och 7) även följande två gravar:

Nr. 3. Stenplan, $3,8 \times 3,0$ m, med den största stenen liggande synlig i mitten. Under denna låg en stenhäll som täckte en urnebrandgrop.

Nr 4. Jordtäckt röse, diam. 6 m, höjd 0,3 m, av stenar i 1—2 lager liggande

i mindre tydlig spiral. I mitten, där grävning tidigare skett, påträffades brända ben och bitar av en lerurna, däremot icke kol.

Urnan i grav 3 (Ark. mus. inv. nr 15999), som restaurerats — men om rätt, kan nu ej avgöras — utgöres av ett stort lerkärl av gråaktigt, rispigt gods med vid mynning. Det synes icke möjligt att datera. Urnebitarna från grav 4 (inv. nr 16 000) däremot äga de karakteristika som utmärka kärlet i Härlanda A 7:2, nämligen gråsvart, tunt gods med gulbrun lerslammad och jämnad yta och avstruken, upprättstående kärllkant. För att dessa gravar tillhöra ett tidigt skede av förromersk järnålder tala sålunda keramik, gravform och frånvaron av kol i den ena, men dessutom även förhållandet, att urnebrandgropar äro påträffade på båda sidor om dem, samt att en av dessa, nr 2, innehöll en liten bronsring med spiralupprullade ändar, en typ som blott är känd från ett tidigt avsnitt av period III²⁹) och som antagligen har äldre anor.³⁰)

En fullständig utgrävning vid Lid ägde icke rum; tre vid fornminnesinventeringen 1916 såsom osäkra gravar upptagna låga högar blevo ej utgrävda.

Gravar påträffade vid Sannegården i Göteborg böra även nämnas i detta sammanhang:

På ett gravfält vid Sannegården i Lundby, Göteborg,³¹) med resta stenar och en hög, som snarast härröra från romersk järnålder — folkvandringstid, har även påträffats ett flertal små, runda, i marken ej synliga stensättningar. G. Brusewitz undersökte 1874 några sådana av 1,8—2,1 m diam., vilka innehöllo, nu ej bevarade, urnor, brända ben och kol. Sarauw utgrävde 1914 två stycken, av vilka den ena var rund, diam. 2,2 m, den andra ojämn, skadad(?), 2,4 × 1,0 m. I den förra fanns en brandgrop med få brända ben, under den senare, som närmare kanten hade fåtaliga brända ben, påträffades i gruset en skålformad härd av 2 m diam. Att man trots frånvaron av fornsaker från dessa stensättningar vågar förmoda att de tillhört tidig järnålder, beror därpå att på gravfältet även funnits, enligt uppgift under slät mark, ett lerkärl med brända ben stående i liten kista bildad av fyra hällar och täckt av en femte. Detta lerkärl, som är bevarat och har kunnat restaureras (Ark. mus. inv. nr 390), synes icke kunna vara yngre än äldsta järnålder, men är antagligen, så väl med hänsyn till formen som fyndförhållandena, yngre bronsålder.

I de två säkra period I—II:gravarna från Bräcke och Backemon äro företrädade de två gravformer, högen och stensättningen, som finnas i Härlanda, men hos båda — i varje fall hos den sistnämnda — är gravskicket urnebrandgropens. Även i övriga, ej säkert daterade stensättningsgravar har urnan blivit nedgrävd och oftast innehåller gropen, ibland även urnan, bålrester. Härigenom representera dessa, i motsats till vad som är regel i Härlandagravarna och fränsett överbyggnaden, det gravskick som är det för den förromerska järnålderns sista skede, period III, karakteristiska och äro därmed även av en form som typologiskt kan förklaras som en mellanform mellan gravarna i Härlanda och period-III:gravarna. I flertalet av dessa urne(brand)gropar under stensättning — Backemon 9 samt de ej av fynd daterade Hogslätt C, (7), 8, 9, Gissleröd

37 och Lid 4 — är påträffad en keramik som till form och gods överensstämmer med eller kommer synnerligen nära den i Härlanda och speciellt i grav A 7: 2 funna. Eftersom denna keramik, så enkel den än kan tyckas vara, visar sig vara sällsynt i Västsverige, talar en viss grad av sannolikhet för att de ej daterade av de nämnda gravarna kunna stå i tids-sammanhang med Härlandagravarna.

Sedan stensättningen i Backemon i norra Bohuslän fått motstycken i Göteborg, kan det sägas att denna gravform är karakteristisk för Västsverige under äldre delen av förromersk järnålder. Det i Härlanda klara åldersförhållandet mellan hög och stensättning jämte fyndet av en av starka bronsåldersdrag präglad urna i Bräckehögen göra även i hög grad sannolikt, att högen, bronsåldersgraven par préférence, är stadd på avskrivning. Under period III är högen icke belagd i Västsverige och även stensättningen synes ha gått ur bruk. Brandgropen, oftast urnebrandgrop, utan annan överbyggnad än ev. en större sten, förefaller nu vara enda här tillämpade gravskick. På västgötska, bohuslänska och nordhalländska flatmarksgravfält med sammanlagt omkr. 1200 brandgropar från per. III (och IV) förekommer inte en överbyggnad av gravgömmen av det slag som vi i det föregående lärt känna. För Västergötlands vidkommande har detta gentemot Östsverige särskiljande drag tidigare blivit framhävt.³²⁾ På flatmarksgravfältet vid Ekehögen, Onsala sn, Halland, med omkr. 200 gravar, förekom visserligen hos ett fåtal gravar en överbyggnad, som kunde kallas röse, stenplan eller i ett fall oval stenring, men denna var helt liten. Blott hos fyra gravar uppnådde den ett mått av 1 m, och den största, »litet röse», mätte inte mer än 1,5 m i diam. och låg över en 0,7—0,9 m vid brandgrop. Ingen av dessa gravar innehöll daterande fornsaker. På ett gravfält av samma slag på Valtersberg i Ytterby sn, invid Kungälv, där hittills närmare 200 gravar, flertalet urnebrandgropar, undersökts av museet 1947—49, hade blott två stycken, även de utan daterande gravgoods, stenar utanför den stora täckhällen, men dessa lågo utan ordning.³³⁾

Endast ett säkert per.-III:fynd från en västsvensk stensättning är mig bekant, nämligen ett från Åsarne i Grimeton sn, Halland.³⁴⁾ Undersökaren, Sarauw, benämner denna stensättning visserligen »hög,» men då den blott hade sten i ett lager och höjden ej uppgick till mer än 20 cm mot en diameter av 7 m, tillhör den otvivelaktigt stensättningarnas grupp. Huruvida kantkedja förekommit är ej känt; graven var skadad i kanten och endast ett schakt om 3,5×3,5 m undersöktes.

Centralt i stensättningen påträffades två brandgropar, A och B, båda av 50 cm vidd. Vilken av dem som är den först anlagda kan inte avgöras:

grav A låg enligt Sarauw exakt i mittpunkten, men avståndet till grav B var från mitt till mitt blott 60 cm.

I grav A, som endast var 20 cm djup och ej nedgrävd i alven, lågo en knoppfibula av järn, skärvor av en urna och brända ben jämte träkol och brända stenar. Grav B, som var 40 cm djup, innehöll brända ben, delvis förbrända skärvor av en lerurna, samt brända stenar och mycket träkol.

Dessutom påträffades emellertid på flera ställen inom det undersökta området krukskärvor, brända ben och kol, »troligen», säger Sarauw i fältanteckningarna, »härstammande från någon förstörd grav». Av dessa krukskärvor, inalles 24 stycken, äro två av snarast stenåldersgods, medan de övriga, av brunt gods med rå, nästan rabbig yta, måste sägas ha påtagliga bronsåldersdrag.

Så helt säkert, att stensättningen byggts för endera av gravarna A och B, torde det därför inte vara. Men även krukskärvorna från dessa äro av intresse i sammanhanget. Mindre därför att de tillsynes inte med visshet kunna sägas ha tillhört såsom benbehållare använda lerkärl, än på grund av de former de företräda.

De få skärvorna från grav A, av gulbrunt, grovt gods utan synlig stenkorninblandning, har hopsatts till ett stort stycke av kärlväggen från kanten och nedåt, varigenom formen kan bestämmas: ett svagt bukigt kärl med något indraget mynningsparti och rak, uppstående kant.

Skärvorna från grav B, av grovt, grått gods med gulbrun, jämnad yta, ha medgett en restaurering av lerkäret. Det är 24 cm högt, tämligen slankt, största vidd 18 cm, och har svagt utvikt kant ovan en kort, mjukt insvängd hals. Kärlet är snedbränt, vilket troligare skett vid tillverkningen än, som Sarauw tycks mena, på likbålet.

Ingendera käriformen har så vitt kunnat ses exakta motstycken bland i västsvenska brandgropar funna lerkärl. Båda ha i stället starka drag av en föregående tids keramik, vilket också går väl samman med den i grav A funna fibulan, som är av avgjort tidig form.

Det ser därför ut som om i Västsverige gränsen mellan äldre och yngre förromersk järnålder i stort sett skulle beteckna slutet för stensättningarna och början för brandgroparna.

Gravskicket med brandgrop utan överbyggnad upphör icke med period III utan fortlever, såsom en brandgrav i Mellby sn i Västergötland särskilt klart visat,³⁵⁾ under hela period IV, den äldre romerska järnåldern. Under detta skede, men kanske först mot dess slut, äro även högen och stensättningen åter belagda gravformer i Västsverige. Till denna period säkert daterade gravfynd äro emellertid få i Västsverige och än fattigare ter sig den närmast följande, tiden fram till ungef. 350 e. Kr.

Skulle de ovannämnda stensättningarna i Hogslätt och Gissleröd kunna vara från detta tidsskede, från romersk järnålder? I Gissleröd skulle stensättningarna onekligen passa som en inledande äldsta grupp på gravfältet, och stöd för en sådan datering av gravarna i Hogslätt erbjuder till synes grav 1, som förutom fåtaliga brända ben och kolflisor innehöll bitar av en kam av en typ, som på nordiskt område icke är äldre än 200-talet e. Kr. Men denna grav var inte en regelbunden stensättning och skilde sig från de övriga även däri, att större stenar använts vid byggnaden. Eftersom graven dessutom låg i utkanten av gravfältet och gravgömmen periferiskt, finnes det ingen anledning att låta kambitarna datera gravfältet i dess helhet. Minst sagt egendomligt skulle det för övrigt vara, om den enkla keramik, som påträffats i samtliga de fyra gravar som över huvud innehöll om formen upplysande keramik, och som befunnits vara karakteristisk för den äldsta järnåldern i Västsverige, här även skulle så starkt känneteckna en långt yngre, annorstädes för fin lervara känd tid, att av samtliga gravurnor icke en enda avviker ifråga om form eller gods. Hur bärkraftigt detta skäl är, får framtida fynd utvisa. Att den nämnda käriformen långt ifrån är otänkbar för det skede som följer efter brandgropstiden, skall villigt erkännas. Lika väl som densamma låter sig ses som en mellanform mellan kärl av typen Härlanda A 6:14 och brandgroparnas s. k. situlatypp, kan den nämligen tänkas vara en ur den sistnämnda utvecklad form.³⁶⁾

Genom metallsaker säkert daterade gravar från äldsta järnåldern äro utanför Västsverige få. Med ett undantag, Gotland, där såväl skelett- som brandgravar äro kända. De senare, omkr. 20 st., finnas i små rösen eller stora runda stensättningar med flerdubbla ringar.³⁷⁾ De sistnämnda äro av en typ, som på östsvenskt område förekommer redan i yngre bronsåldern.³⁸⁾ Östergötland äger endast ett fynd, den ovannämnda spiralbältehaken från Söderköpingstrakten, som är påträffad i en gravhög från yngre bronsåldern. Skåne har två fynd från tiden, båda västskånska, nämligen en ringnål av järn funnen jämte brända ben i en sekundär urnegrav i en bronsåldershög vid Spärlinge, Allerum sn.³⁹⁾ och en ringnål av brons från ett jordblandat röse med brandgrav i Barsebäck.⁴⁰⁾ Den påfallande fyndsvagheten i Skåne — som det för övrigt delar med de danska öarna — hänger sannolikt samman med långlivade bronsålderstraditioner.⁴¹⁾ Att järnåldern här inte är senare, ses av att denna tids speciella gravskick, brandgropen, uppträder mycket tidigt.⁴²⁾

De bästa motsvarigheterna till stensättningarna i Västsverige träffas, som så ofta när det gäller västsvensk forntid, på danskt område. Två

gravfält, där denna gravform är enda förekommande eller starkt framträdande, äro här undersökta, det ena vid Sepstrup, söder om Silkeborg i Århus amt, Jylland,⁴³⁾ det andra vid Hårbölle på Mön i sydöstra Danmark.⁴⁴⁾

Gravfältet vid Sepstrup, som i likhet med Härlandagravarna ligger på krönet av en höjd med branta sidor, upptäcktes och undersöktes 1926 och framstod då såsom unikt i Danmark. Av de sex gravarna voro fem jordfyllda runda stensättningar av 1,33—3,75 diam., medan en utgjordes av en rektangulär stenram, 2,1×2,9 m stor. I regel centralt och ibland invid en här belägen sten fanns en urnegrav, som var nedgrävd eller anlagd på gamla markytan. Fynden voro obetydliga, men dateringen till äldsta järnålder säkras av ett lerkärl i en grav och av en järnnål i en annan. I ingen stenring förekom mer än en grav.

Gravfältet vid Hårbölle var större; ett tjugotal stenringar, liknande dem i Sepstrup förekommo, men på grund av skadegörelse vid odling voro endast nio i fråga om gravskicket upplysande. De mätbara hade en diameter mellan 1,6 och 14,5 m. De voro ini fyllda med jord av 15—20 cm mäktighet. I mitten hade de en grop, som utgjorde gravgömmen. Denna var a) en urna, i regel i stenskydd, med brända ben, b) en urnebrandgrop eller c) en (ähta) brandgrop. Någon tidsskillnad mellan de olika gravtyperna kunde inte påvisas. Endast en grav innehöll bestämbara metallsaker. I en urna med rena ben lågo sålunda en s. k. wendelring och några vid upptagningen förlorade järnnålar. Så väl bronsringen som urnorna beteckna på danskt område yngsta bronsålder, men bådaådera liksom gravskicket visar nära anslutning till de äldsta järnålderskulturerna i norra Tyskland, särskilt Pommerns, där i viss mån liknande stenkretsar även kännas.⁴⁵⁾ Av intresse är förekomsten i Hårbölle av en hög med dubbla stenringar och fem urnegravar, vilka senare till synes ej äro påvisbart äldre än de föregående.

Även på Bornholm finnas stensättningar liknande de västsvenska från denna tid.⁴⁶⁾ De synas här närmast utgöra specialfall av de s. k. rösenä, vilka i regel äro av 3 à 4 m diameter. De allra flesta innehålla endast en grav, alltid brandgrav. De brända benen ligga i stenkista eller, och det är långt vanligare, i lerkärl eller utan iakttaget hölje. Urnan kan stå på gamla markytan eller vara nedgrävd, i sistnämnda fall är den vanligen täckt av en flat sten. Benen ligga oftast rena men bålrester kunna förekomma. Rösenä ligga oftast på gravfält som jämväl innehålla brandgropar. De förra ha givit de äldsta fynden. Blott få dräktnålar äro funna i brandgropar. Att brandgropen uppträder redan i ett tidigt avsnitt av äldsta järnåldern, torde emellertid vara säkert.⁴⁷⁾

Stensättningen med kantkedja, i stenfattigare trakter begränsad till den sistnämnda, är således en gravform som finnes redan i yngre brons-

åldern, men liksom de typer, högen och röset, på vilka den återgår, tycks den till en början användas för flera gravläggningar. På danskt område blir denna gravtyp före bronsålderns slut enmansgrav, sannolikt genom påverkan från nordtyska järnålderskulturer.

I Västsverige visar såväl gravskicket som metallsakerna att inflytelserna kommit från både väst och sydost. Dräknålarna från Backemon och Bräcke äro sålunda avgjort västliga former, medan nålarna och bältehaken i Härlanda i stort sett äro mer östligt betonade.⁴⁸⁾

De västsvenska metallföremålen äga inte såsom t. ex. de gotländska en lokal prägel och äro därför med all sannolikhet införda, och det kan tilläggas, införda genom handel. Åt tanken på en invandring i Västsverige under denna tid ge nämligen gravarna knappast stöd. Gravskicket och keramiken i Härlanda synes på denna punkt vara upplysande. För keramikens vidkommande kan det hänvisas till de båda urnorna från A 6:14 och A 7:2. Den förra är en allmän nordisk typ under yngsta bronsåldern, den senare, en ur den förra otvivelaktigt utvecklad form, som synes vara karakteristisk för Västsverige—Sydöstr Norge. I fråga om gravskicket har det kunnat konstateras att mötet mellan gammal tradition och nya bruk utföll just så, skulle man vilja säga, som man kunde vänta hos en inhemsk, med nya föreställningar konfronterad befolkning.

På grund av detta förhållande, att Härlandagravarna i gravskicket tydligt ange en brytningstid mellan bronsålder och järnålder, torde den lilla gravgruppen tillhöra ett tidigt avsnitt av den äldsta järnåldern i Västsverige. Men är det så, då föreligger, synes det, även möjligheten, att Västsverige haft ett mellan Härlandagravarna och brandgroparna fallande skede, för vilket stensättningen med urnebrandgrop varit utmärkande gravform. För att betrakta denna (Backemontypen) såsom ett led mellan Härlandatypen och den inte överbyggda brandgropen i en i Västsverige faktiskt försiggången utveckling mot ett förenklat gravskick — hellre än som en korsningsform mellan dessa bägge gravtyper — talar nämligen, att brandgropen här icke är belagd bortom period III samt att en förhållandevis sen datering av just graven i Backemon förefaller trolig, därför att det gravfält den tillhör, även rymmer brandgropar. Kunde man sedan även våga tro, att övriga nämnda gravar av Backemontyp, för vilka keramik kunnat andragas såsom skäl för en tidig datering, verkligen tillhöra förromersk järnålder, skulle just dessas metallöshet vara ett stöd för att period II, den s. k. fyndlösa tiden, i varje fall i gravskicket är ett urskiljbart skede i Västsverige. Den uniformitet som präglar västsvenskt gravskick under period III skulle då, tolkad såsom ett resultat av en huvudsakligen intern utveckling, även bli lättförståelig.

NOTER

- 1) Namnet finnes ej upptaget i Göteborgsdelen av länets ortnamn; har Alins meddelare möjligen missuppfattat ett »Ättekullen»?
- 2) Göteborgs Stadsfullmäktiges Handlingar. 1944. N:o 275. Sid. 2, 11—12, 22—24.
- 3) I flertalet gravar påträffades enstaka slagna flintskärvor. Dessa fynd omnämnas ej i fortsättningen.
- 4) En tidig datering synes trolig bl. a. på grund av gravens stora likhet i uppbyggnaden med åsens andra skelettgrav (grav B 3), som härrör från andra hälften av 300-talet.
- 5) Här och i fortsättningen betecknar »äldsta järnåldern» perioderna I och II i Montelius kronologiska system, i enlighet med Holger Arbman, Zur Kenntnis der ältesten Eisenzeit in Schweden. Acta Archaeologica V. 1934. S. 41, och C. A. Moberg, Zonengliederungen der vorchristlichen Eisenzeit in Nordeuropa. Lund 1941. — Nålen fig. 16 a kan t. ex. jämföras med Moberg, a. a., Abb. 14:11.
- 6) Denna nål, som var det först påträffade, säkert från äldsta järnåldern stammande föremålet, fanns den 8 juni och någon timma innan grävorna från den högtbelägna fyndplatsen kunde se konung Gustaf Adolf stadd på eriksgata anlända till Torpa.
- 7) Arbman, a. a., s. 11.
- 8) H. C. Broholm, Danmarks Bronzealder. IV. Kbh 1949. S. 134.
- 9) Moberg, a. a., Abb. 14:13.
- 10) O. Almgren—B. Nerman, Die ältere Eisenzeit Gotlands. Taf. 1:6. Gotländskt arkiv 1950. Fig. 7.
- 11) Ernst Petersen, Die frühgermanische Kultur in Ostdeutschland. Vorgeschichtliche Forschungen 2:2. Berlin 1929. Taf. 30 b.
- 12) Voss—Stimmung, Vorgeschichtliche Alterthümer aus der Mark Brandenburg. 2. Ausgabe. Berlin 1890. Abt. III. Taf. 16 A. — Nålen saknar ögla upptill, men avbildningen synes klart utvisa att en sådan förekommit.
- 13) T. J. Arne i Fornvännen 1919, s. 130.
- 14) V. Ewald i Fornvännen 1929, s. 262, 266 o. f. — Se även Holger Arbman, Käringsjön. Studier i halländsk järnålder. Sthlm 1945. S. 104.
- 15) Hakon Shetelig, Den førromerske jernalder i Norge, i Oldtiden III. Fig. 23.
- 16) E. Vedel, Bornholms Oldtidsminder og Oldsager. Kbh 1886. S. 78. Knud A. Larsen, Bornholm i ældre Jernalder. Aarbøger f. nord. Oldk. o. Hist. 1949. S. 29.
- 17) Erik Hinsch, Førromersk jernalder i Norge. Finska Fornm. Fören. Tidskr. LII:1. 1951. S. 58.
- 18) T. J. Arne, Graffältet vid Ljunga i Skönberga socken, Östergötland. Medd. fr. Östergötl. Fornm. Fören. 1905. Fig. 3.
- 19) Petersen, a. a. S. 67.
- 20) Petersen, a. a. S. 67.
- 21) De bornholmska spiralbältehakarna daterades på sin tid av Knut Stjerna (Bornholms befolkningshistoria, i Antikv. Tidskr. XVIII:1. 1905. S. 74) till period II — till synes p. g. a. deras uppträdande i brandgropar — men de torde förekomma redan i tidig period I; en av dem är funnen samman med en järnnål som kan ges denna datering (se denna Larsen a. a., S. 30).
- 22) Larsen, a. a. S. 13.
- 23) J. Brøndsted, Danmarks Oldtid. III. Kbh 1940. S. 15.
- 24) Arthur Nordén, Östergötlands järnålder, I. S. 128.

²⁵⁾ Georg Sarauw, i Sarauw—Alin, Götaälvsområdets fornminnen. Göteborg 1923. S. 300. Arbman, Kennntnis. S. 23. — En fortsatt undersökning på detta gravfält, det enda västsvenska där en till äldsta järnåldern säkert daterad stensättning påträffats tillsammans med brandgropar av för per. III (—IV) typiskt slag, synes vara en ganska angelägen uppgift.

²⁶⁾ Arbman uppger hela fyndet (S. H. M. inv. nr 16694) förlorat, men det har senare m. u. a. nålen kommit till rätta.

²⁷⁾ Nils Niklasson, Sannegårdsmonumentet. Göteborgs Museum Årstryck 1947. S. 111.

²⁸⁾ Sarauw—Alin, a. a. S. 296.

²⁹⁾ Eric Oxenstierna, Die Urheimat der Goten. Abb. 24.

³⁰⁾ Hinsch, a. a. Fig. 2.

³¹⁾ Sarauw—Alin, a. a. S. 295, 274. N. Niklasson, a. a. S. 107.

³²⁾ Oxenstierna a. a. S. 68. K. E. Sahlström, Gravfältet på Kyrkbacken i Horns socken, Västergötland. Lund 1948. S. 5.

³³⁾ En karta över gravar från denna tid i Sverige, upprättad av St. hist. mus. och meddelad av Nordén, a. a., II. Fig. 44 samt av Sahlström, a. a., Fig. 1, upp-tager bl. a. stensättningen på Backemon och — med diskutabel rätt — en hög vid Hjalpesten i Kville sn.

³⁴⁾ Sarauw—Alin, a. a. S. 292.

³⁵⁾ K. E. Sahlström, Gravfältet i Mellby by, Kållands härad. Västergötl. Fornm. Fören. Tidskr. V:6. 1951. Grav 6.

³⁶⁾ Den här diskuterade käriformen är inte helt okänd under brandgropstiden (se Sahlström, not 32 a. a., fig. 29, och not 35 a. a., fig. 18).

³⁷⁾ Greta Arwidsson, Den förromerska järnåldern i Sverige. Finska Fornm. Fören. Tidskr. LII:1. Helsingfors 1951. S. 73, 75.

³⁸⁾ Arwidsson, a. a. S. 73.

³⁹⁾ Arbman, Kennntnis. S. 21.

⁴⁰⁾ Berta Stiernquist, Grave from Pre-Roman Iron Age, discovered at Barsebäck, Skåne. Medd. fr. Lunds univ. hist. mus. 1947.

⁴¹⁾ Arbman, Kennntnis. S. 19. Sune Lindqvist, Järnåldersbebyggelsen i Sverige. Nordisk kultur I. Oslo 1936. S. 53.

⁴²⁾ B. M. Vifot, Tidiga urnebrandgropar i Skåne, Medd. fr. Lunds univ. hist. mu-seum 1933. S. 68.

⁴³⁾ Hans Kjaer, i Ligbraendingens Historie i Danmark. Red. Knud Secher. Kbh 1931. S. 67.

⁴⁴⁾ P. V. Glob, En bronzealdergravplads ved Haarbölle paa Mön. Fra National-museets Arbejdsmark 1938. S. 65. — H. C. Broholm, a. a. IV. S. 95.

⁴⁵⁾ O. Kunkel, Pommersche Urgeschichte in Bildern. Stettin 1931. Taf. 73. Abb. 27.

⁴⁶⁾ Vedel a. a. S. 18.

⁴⁷⁾ Se not 21.

⁴⁸⁾ Moberg, a. a. S. 84. Hinsch, a. a. S. 56.

GÖTEBORG 1952
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

Göteborg

Göteborg 128

Härlanda Gravfält **A**

gravf., ä jää

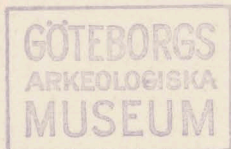
Inv nr GAM 48715

Foton från gravfältet och utgrävningen.

Åke Fredsjö 1951

Afton-Posten 1951 samt Harald Wideen 1951

Tidland 1957



Västergötland.

Göteborgs stad.

St. Härlanda.



B 1404

Film n:r a 2482.

Gravfältet beläget i bakgrunden, t.h. om den vita huslängan på åsens krön. Från ONO.

Foto Å. Fredsjö 19/5-51.



B 1405

Film n:r a 2483.

Gravfältet beläget på åsen, t.h. om den vita huslängan. Fr. SO, från Ulveliden.

Foto Å Fredsjö 19/5-51.



B 1406

Film n:r a 2484.

Gravfältet beläget på åsen (framför och t.v. om huslängan. Fr. SV.

Foto Å. Fredsjö 21/6-51.

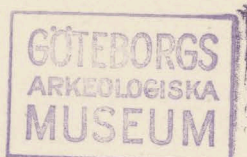


B 1407

Film n:r a 2485.

Som föregående. Fr. VSV.

Foto Å. Fredsjö 21/6-51.



Västergötland.

Göteborgs stad.

St. Härlanda.

Gravfält A.



B 1408

Film n:r a 2486.

I förgrunden går staketet rätt över
n:r 7, i bakgrunden, innanför borte
staketet, n:r 1, däremellan ligga sten-
sättningarna n:r 3-5 och 8. Från SV.



B 1409

Film n:r a 2487.

Som föregående men på närmre håll, över
gravarna 1,3-5. Pojken står mitt i n:r 3.
Från SV.

Foto Å. Fredsjö 31/5-51.



Göteborgs stads fornminnen n:r 14,
15.

Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

N:r 1. Hög.

St. Härlanda.



B 1410

Film a 2488.

N:r 1. Hög.

Från SV.



B 1411

Film a 2489.

N:r 1. Hög.

Från V.

Foto Å. Fredsjö 31/5-51.



B 1412

Film a 2490.

N:r 1. Hög. Från NNO med ytliga stenar
frilagda i ett meterbrett schakt. På ås-
krönet till V i bakgrunden går ^{staketet} schaktet
rätt över n:r 7.

Foto Å. Fredsjö 2/6-51.



Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

N:r 1. Hög.

St. Härlanda.



B1413

Film n:r 2491.

N:r 1. Hög med stenar i centrum.
Från SO.



B1414

Film n:r 2492.

N:r 1. Hög med den djupa gropen i östschaktet från en tidigare grävning. Märk stenbristen här. Stålstickan i övre vänstra hörnet står i högens antagna centrum.

Från SO.

Foto Å. Fredsjö 5/6-51.



Göteborgs stads fornminnen: r 14-15.

Gravfält A.

Västergötland.

Göteborgs stad.

N:r 2 Stensättning, platt
röse.

St. Härlanda.

**B1415**

Film n:r a 2493.

Med matjord avbanad m.u. av ett smalt
bälte över mitten. I bakgrunden t.v.
n:r 1, delvis igenlagd. Från NNO.

**B1416**

Film n:r a 2494.

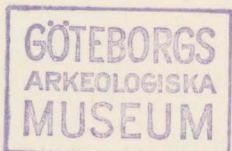
Frilagd. Fr. SV. I förgrunden skym-
tar n:r 1, igenlagd.

**B1417**

Film n:r a 2495.

Detalj av södra delen. Fr. V.

Foto Å. Fredsjö 7/6-51.



Göteborgs stads fornminnen n:r
14-15.

Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

St. Härlanda.

N:r 2. Stensättning, platt röse.



B1418

Film n:r a 2496.

Med yttre stenar och stenar över ned-
schaktade graven kvarliggande. Stål-
stickorna i bildens mitt ange grav-
schaktets gräns.
Från SV.



B1419

Film n:r a 2497.

Som föregående men med gravschaktets
flesta täckande stenar borttagna.
Från SSV.

Foto Å. Fredsjö 11/6-51.

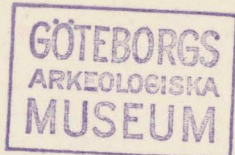


B1420

Film n:r a 2498.

Som föregående med en del av de stenar
som begränsade gravschaktet. ^{borttagna} Från NNO.

Foto Å. Fredsjö 12/6-51.



Göteborgs stads fornminnen n:r

14-15.

Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

St. Härlanda.

N:r 2. Stensättning, platt röse.



B1421

Film n:r a 2499.

Svärd och kniv i gravens bortre del
frilagda. Jfr. foto a 2497. Från SSV.

B1422

Film n:r a 2500.

Som föregående. Detalj. Från SSV.



B1423

Film n:r a 2501.

Svärdet i graven, därbakom ett par
stenar i gravgropens vägg. Jfr.
foto a 2498. Från NNO.

Foto Å. Fredsjö 12/6-51.

Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

N:r 3-4. Runda stensättningar
med kantkedja.

St. Härlanda.



B1424

Film n:r a 2502.

Frilagda. Nr 4.

Från S.



B1425

Film n:r a 2503.

Frilagda. Nr 3.

Från S.

Foto Å. Fredsjö 2/6-51.



B1426

Film n:r a 2504.

Genomskärning av gropan under den läc-
kande, i markytan synliga stenen. Från Ö.



B1427

Film n:r a 2505.

I förgrunden undersökt och igenlagd med
kantkedja in situ, därbakom n:r 4
(samt t.v. och bakom denna n:r 5). Fr. NO.

Foto Å. Fredsjö 4/6-51.



Göteborgs stads fornminnen n:r
14-15.

Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

N:r 3-4. Runda stensättningar
med kantkedja.

St. Härlanda.



B 1428

Film n:r a 2506.

N:r 4 i förgrunden med gravgömmen i
mitten, därbakom den undersökta n:r 3.
Från SV.



B 1429

Film n:r a 2507.

N:r 4 med den hopsjunkna, skadade
urnan och dess stenskydd. Täckste-
nen är ej flyttad åt sidan. Från SV.



B 1430

Film n:r a 2508.

N:r 3-4 undersökta. Jfr. foto Grav-
gömmen i n:r 4 stenskydd kvarstår. Fr. SV.

Foto Å. Fredsjö 4/6-51.



Västergötland.

Gravfält A8

Göteborgs stad.

N:r 5. Rund stensättning
med kantkedja.

St. Härlanda.



B 1431

Film n:r a 2509.

Delvis förstörd. Frilagd. Därbortom
de undersökta n:r 1,3-4. Från S.



B 1432

Film n:r a 2510.

Som föregående. Stålstickorna ange
urnans läge. Från SSV.



B 1433

Film n:r a 2511.

Som föregående. Från VSV. Märk den
äldre grävningen i mitten.



B 1434

Film n:r a 2512.

Urnan, bottendelen

Från V.

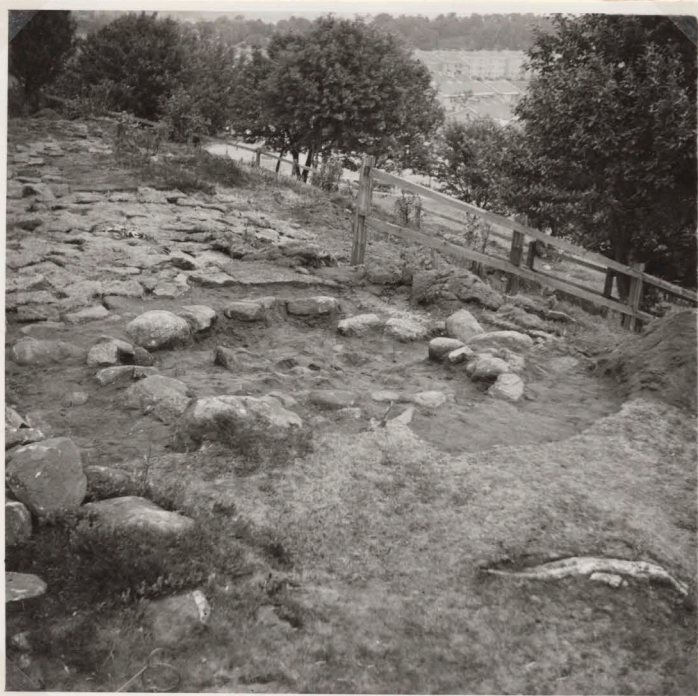
GÖTEBORGS
ARKEOLOGISKA
MUSEUM

Västergötland.

Göteborgs stad.

St. Härlanda.

Gravfält A.

N:r 5. Rundstensättning
med kantkedja.

B1435

Film n:r a 2513.

Graven undersökt. De yttersta stenarna
kvarligga. I centrum synas de översta
av de stenar som fyllde hårdgropen.
Från SV.



B1436

Film n:r a 2514.

Som föregående.

Från SO.



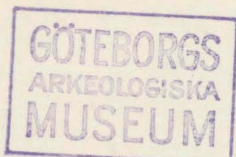
B1437

Film n:r a 2515.

Stenfyllda hårdgropen, till hälften
utgrävd.

Från OSO.

Foto Å. Fredsjö 13/6-51.



Västergötland.

Göteborgs stad.

St. Härlanda.

Gravfält A.

N:r 6. Hög.



B1438

Film n:r a 2516.

N:r 6 Hög.

Från SV.



B1439

Film n:r a 2517.

I bakgrunden, innanför staketet ligger n:r 6. Den högsta staketdelen går rätt över stensättningen n:r 7 och på denna sidan staketet, mitt för öppningen, ligger stensättningen n:r 8. Från NV.

Foto Å. Fredsjö 31/5-51.



B1440

Film n:r a 2518.

N:r 6 under utgrävning. N om långschaktet över högen, med ytliga stenar synliga.

Från NNO.

Foto Å. Fredsjö 7/6-51.



B1441

Film n:r a 2519.

N:r 6, centrala delen, delvis avtäckt. Trästickan markerar antagna mittpunkten för högen.

Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

N:r 6.Hög.

St. Härlanda.



B1442

Film n:r a 2520.

Norra delen av nord-sydschaktet av-
banad.

Från NO.



B1443

Film n:r a 2521.

Södra delen av nord-sydschaktet av-
banad jämte en del av stenläggningen
6 a (i förgrunden)

Från SV.

Foto Å. Fredsjö 7/6-51.



B1444

Film n:r a 2522.

Gravurnan på fpl.14 in situ, kring
botten omgiven av en krets av ste-
nar, samt på västsidan skyddad av en
större sten. Ovanför urnan ses hålet
efter den sten, som ligger uppe på hö-
gens yta. Trästickan t.v. markerar an-
tagna mittpunkten för högen. Från SV.

Foto Å. Fredsjö 7/6-51.



B1445

Film n:r a 2523.

Västschaktet undersökt. Profilen visar
att blott mot centrum förekom anhopning
av sten.

Från V.

Foto Å. Fredsjö 8/6-51.



Västergötland.
Göteborgs stad.
St. Härlanda.

Gravfält A.

N:r 6. Hög.



B1446

Film n:r a 2524.

Östschaktet undersökt. Profilen visar stenanhopning blott mot mitten. Fr. SV.

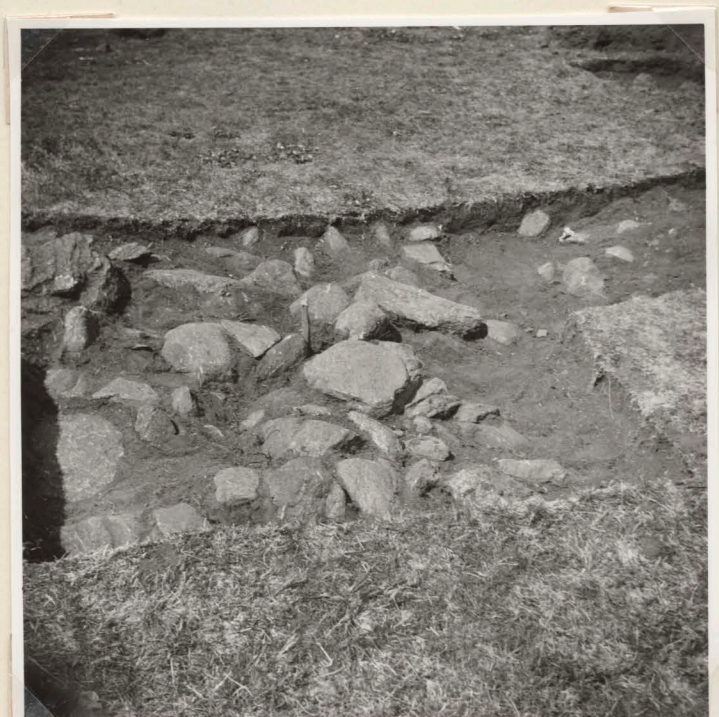
Foto Å. Fredsjö 8/6-51.



B1447

Film n:r a 2525.

I bildens mitt ses centrala delen av väst-östschaktet med röseartad stenanhopning; schaktet i förgrunden är sydliga delen av nord-sydschaktet och längst ned skymtar stenläggningen 6 a. Från SV. Foto Å. Fredsjö 8/6-51.

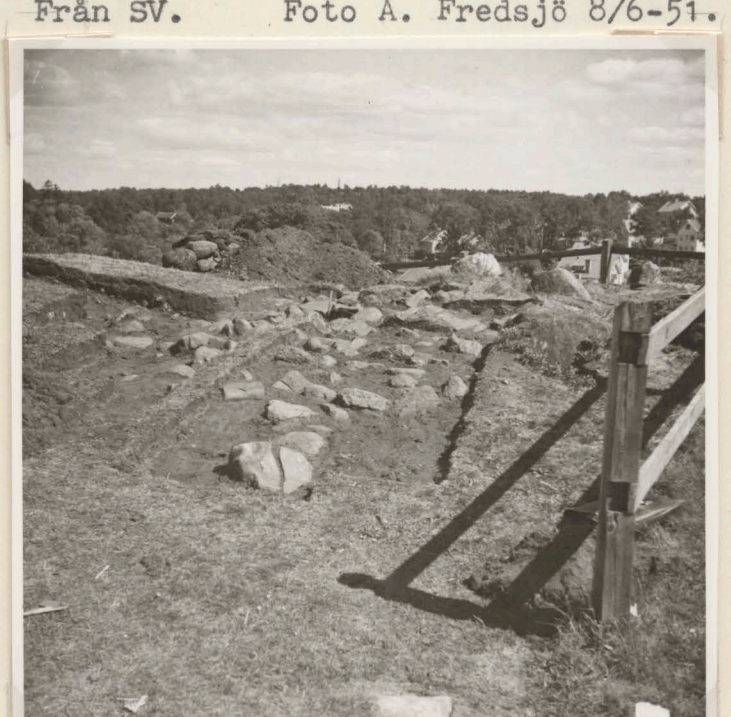


B1448

Film n:r a 2526.

Stener i 6 a. Trästickan i mitten är mät-punkten D utanför sydändan av hög 6. Under stora stenhällen t.h. och hitom trästickan låg fpl. 5 och under den snett ovanför t.h. belägna långsträckta hällen låg fpl. 4. Från SO.

Foto Å. Fredsjö 7/6-51.



B1449

Film n:r a 2527.

Stenläggningen 6 a fr. S. Märk de stora stenblocken t.h. innanför staketet. T.v. hög n:r 6. Från VNV.

Foto Å. Fredsjö 8/6-51.

GÖTEBORGS
ARKEOLOGISKA
MUSEUM

Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

St. Härlanda.

N:r 7-8, runda stensätt-
ningar.

B1450

Film n:r a 2528.

Frilagda. I förgrunden n:r 8. Överst
t.v. hög 6. Från N.

B1451

Film n:r a 2529.

N:r 7. Södra delen med täckande gräs-
torv delvis kvarliggande i en smal
remsa. Från ÖSO.

Foto Å. Fredsjö 16/6-51.



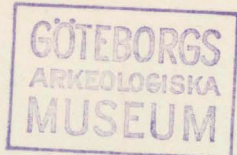
B1452

Film n:r a 2530.

Som föregående.

Från VSV.

Foto Å. Fredsjö 16/6-51.



Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

N:r 7-8, rundastensättningar.

St. Härlanda.



B 1453

Film n:r a 2531.

N:r 7. De två gravarna i centrum.

T.h. 3 a med hopsjunknen urna, t.v. 3 b under stenarna. Bakom 3 a ses en stor, jordfast, i ytan skörbränd sten. Bakom 3 b ses insjunkningar i grästorven kring stolphålet.

Från OSO.



B 1454

Film n:r a 2532.

Som föreg. Täckstenen och två sidostenar borttagna vid 3 b, där de brända benen ses i den djupa gropen.

Från OSO.

Västergötland.
Göteborgs stad.
St. Härlanda.

Gravfält A.
Nr 7-8. Runda stensättningar.



B 1455

Film n:r a 2533.

N:r 7 med östra delen undersökt. Profilen visar stenläggningens uppbyggnad.
Från S.



B 1456

Film n:r a 2534.

Som föregående.

Från SO.

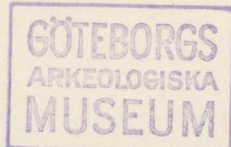


B 1457

Film n:r a 2535.

Som föregående.

Från NO.



Västergötland.

Göteborgs stad.

St. Härlanda.

Gravfält A.

N:r 7-8. Rundastensättning-
ar.



B 1458

Film n:r a 2536.

Endast kantkedjan och ett smalt bälte
tvärs över stenläggningen ligger ound-
ersökt. Innanför främre kanten av
kantkedjan ses under stenläggningens
stenar en härd.

Från SSV.



B 1459

Som föregående.

Film n:r a 2537.

Från VNV.



B 1460

Film n:r a 2538.

Profil visande stenläggningen och den
från denna tydligt skilda härd.

Från VNV.

Foto Å. Fredsjö 20/6-51.



Västergötland.
Göteborgs stad.
St. Härlanda.

Gravfält A.



B1461

Film n:r a 2539.

Gravarna 6-8 igenlagda efter avslutad undersökning. I förgrunden n:r 8, där bakom n:r 7 och längst bak n:r 6 (högen på krönet). Från NNV.

Foto Å. Fredsjö 21/6-51.



B1462

Film n:r a 2540.

Som föregående. I mitten n:r 6, t.v. skymtar n:r 7 och längst t.h. ses 6 a. Från NV.

Foto Å. Fredsjö 21/6-51.



Foto: Afton-Posten jan. 1951



A 7. A 184

Film nr a 3396a.



A 7. Från SV. A 185

Film nr a 3397a.



A 2. Från SV
A 186

Foto Tidland 1957.

Film nr a 3398.

Göteborg
Göteborg 128
Härlanda
gravfält



neg nr A 405



neg nr A 406

Arbetsbilder från undersökningen 1951. Stående överst t v konserverator Gunnar Lindman. Foto Harald Wideen, GHM.

Göteborg
Göteborg 128
Härlanda
gravfält



neg nr A 407



neg nr A 408

Arbetsbilder från undersökningen 1951. Åke Fredsjö (i vit rock) samt konservator Gunnar Lindman. Foto Harald Wideen, GHM.

Göteborg

Göteborg 128

Härlanda Gravfält **A**

gravf., ä jäå

Inv nr GAM 48715

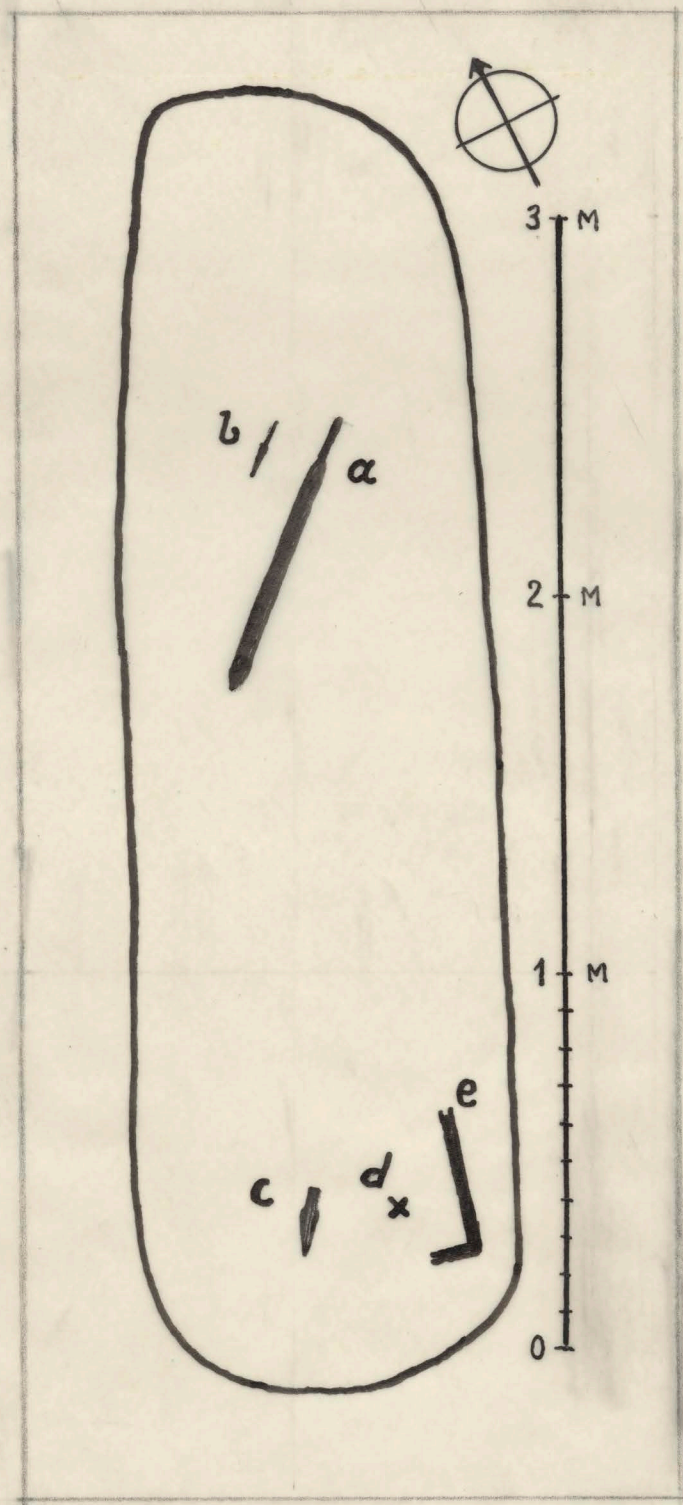
Foton och teckningar av fynd från gravfältet

GÖTEBORG
Göteborg 128
Härlanda, gravfält A
grav A2

planritning; Å Fredsjö 1951

GÖTEBORG ~~605~~/8

~~22:605~~ GÖTEBORG 128



A 2 östn

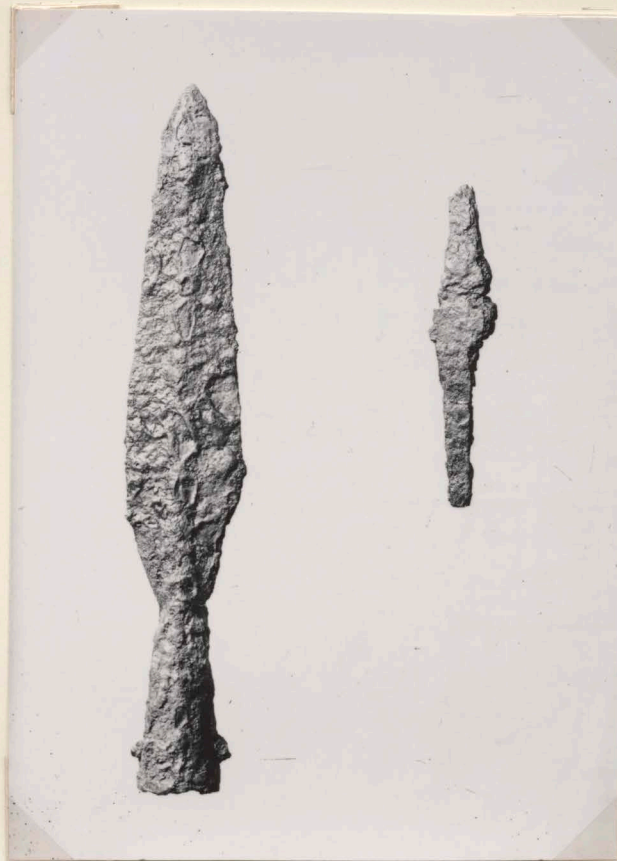
1/2



Göteborgs stads fornminnen n:r
14-15.

Västergötland.
Göteborgs stad.
St. Härlanda.

Gravfält A.



Plåt nr C 475. C 1737

Spjutspets och kniv.

Från grav A 2.

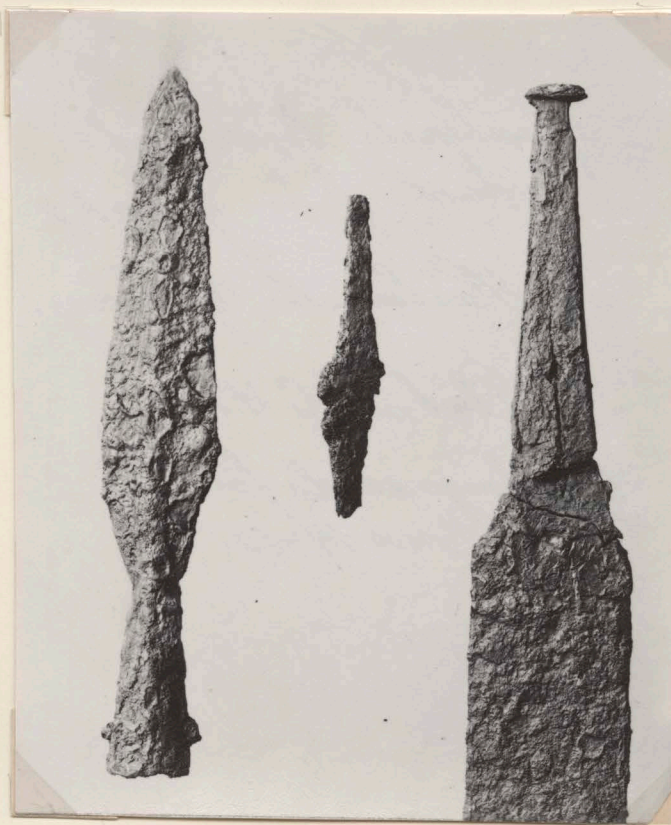
Foto Å. Fredsjö

Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

St. Härlanda.



Plåt n:r C 473.

C 1735

Spjutspets, kniv och svärd från
grav A 2.



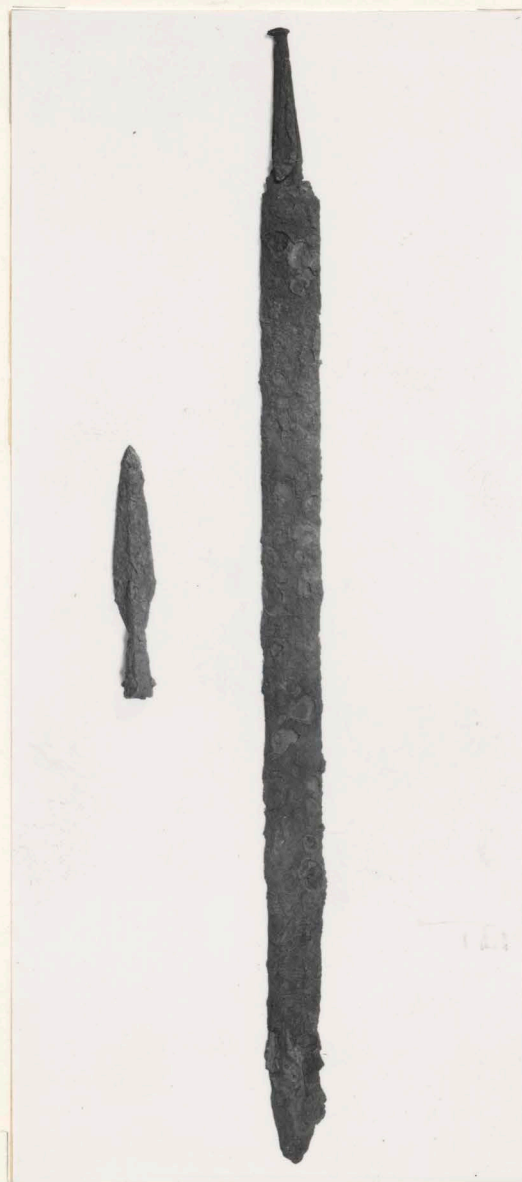
Plåt n:r C 474.

C 1736

Spjutspets och kniv. Svärd.
Från grav A 2.

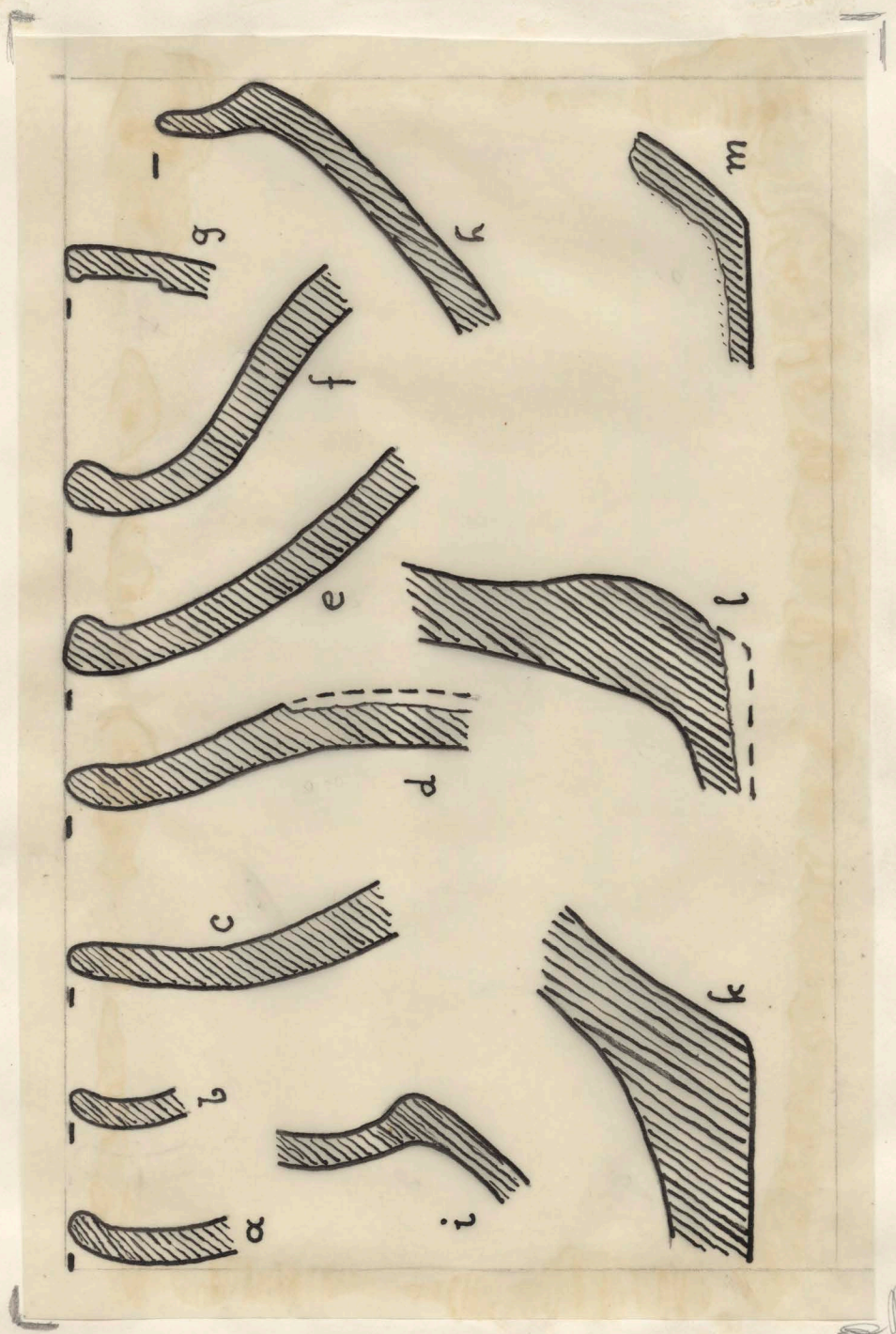
Foto Å. Fredsjö

Göteborgs Musei Årstryck 1951-1952 Sid. 291. Fig. 5



inv.nr 48715:14 svärd av järn
inv.nr 48715:16 spjutspets av
järn.

Neg. Z 8: 6082



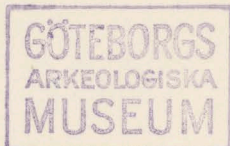
Profilen av braskärrens fyllnad

i A 6 (med fyllnadslags inom parentes):

a-b (6), c (13), d-e (16), f (17), g (7)

h (19), i (7-8), k (18), l (1), m (6).

Orientering av a-c
någonstans 2/3



Göteborgs stads fornminnen n:r
14-15.

Västergötland.

Gravfält A.

Göteborgs stad.

St. Härlanda.



~~Plåt n:r C 471.~~ *neg. saknas*
Lerkärl från grav A 6:14.



Plåt n:r C 472. **C 1734**

Lerkärl från grav A 7:2

Foto Å Fredsjö

GÖTEBORG ~~605~~ //

~~22:605~~

GÖTEBORG 128 //

Göteborg

Härlanda gravfält

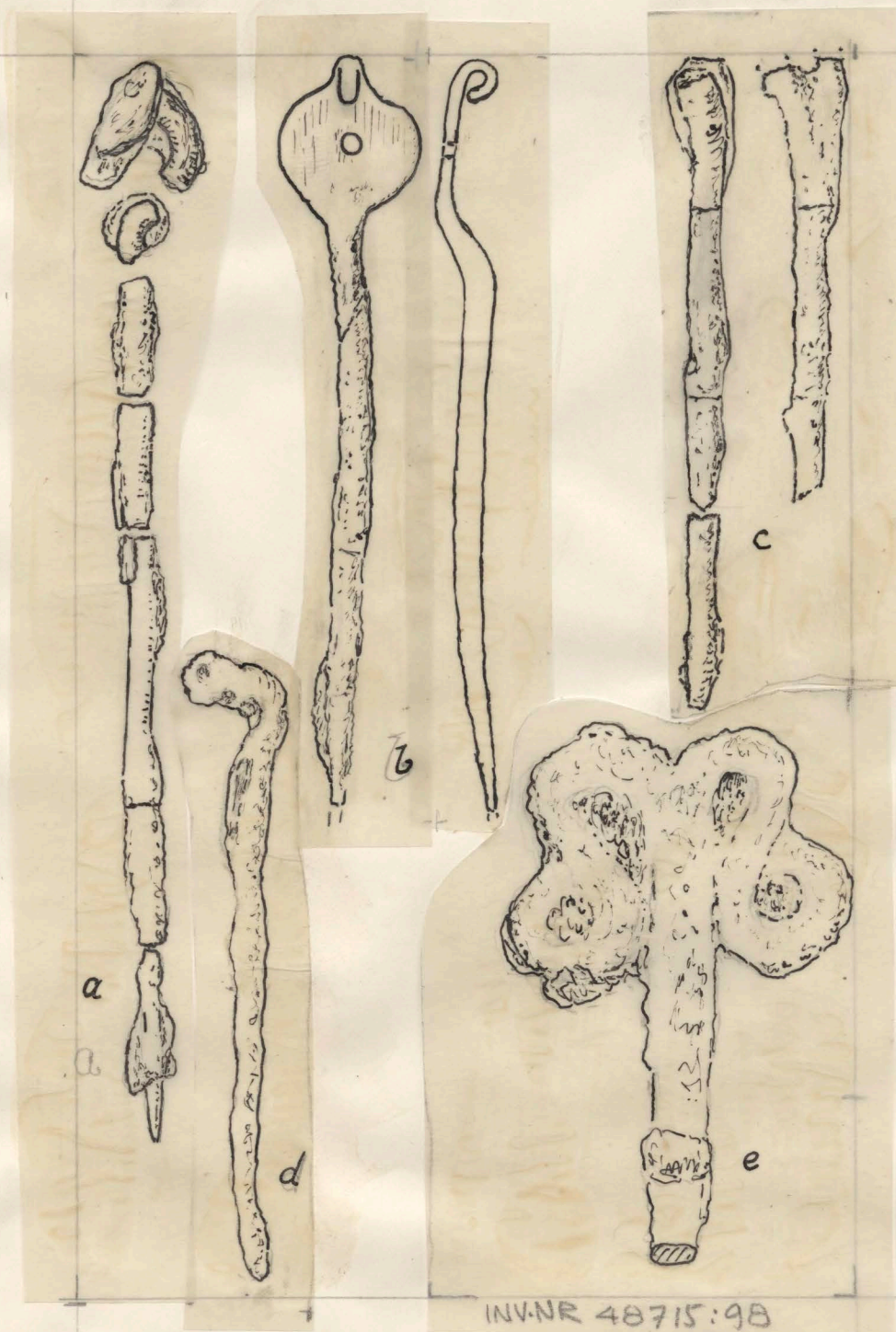
Grav A 7:2



Plåt nr C 472.

C 1734

HÄRLANDA A
GRAV A7



INV.NR 48715:98

Dräktvälar och luttchake
från grav i Härlanda.

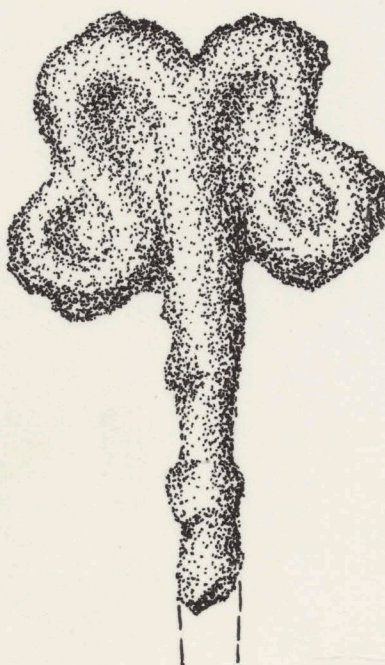
Göteborg

Härlanda

~~22:605~~

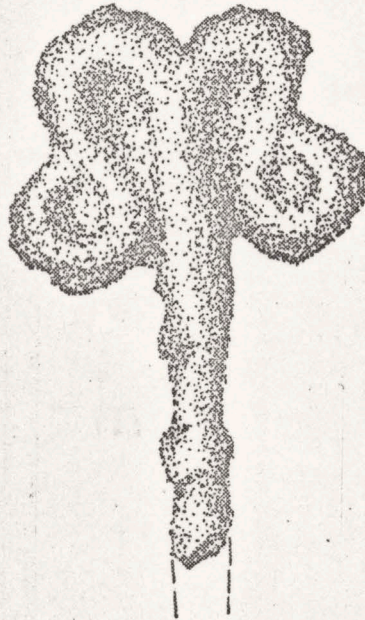
Grav A7

22:605 HÄRLANDA A7



inv.nr 48715:98.

Teckning JE Sjöberg 1969



GÖTEBORG

Göteborg 128 (RAÄ) = Gbg:s inv 14-15

Härlanda, gravfält A

gravf., ä jäå

Inv nr GAM 48715

PLANRITNING ÖVER GRAVFÄLTET

FYNDFÖRTECKNING

UNDERSÖKNINGSRAPPORT: Forngravarna i Härlanda, Göteborg;
gravfält A. / Fredsjö; GM Årstryck 1951-52

Undersökt av Åke Fredsjö 1951

Härlanda, gravfält A = GÖTEBORG 128 (RAÄ)

Härlanda, gravfält B = GÖTEBORG 129 (RAÄ)

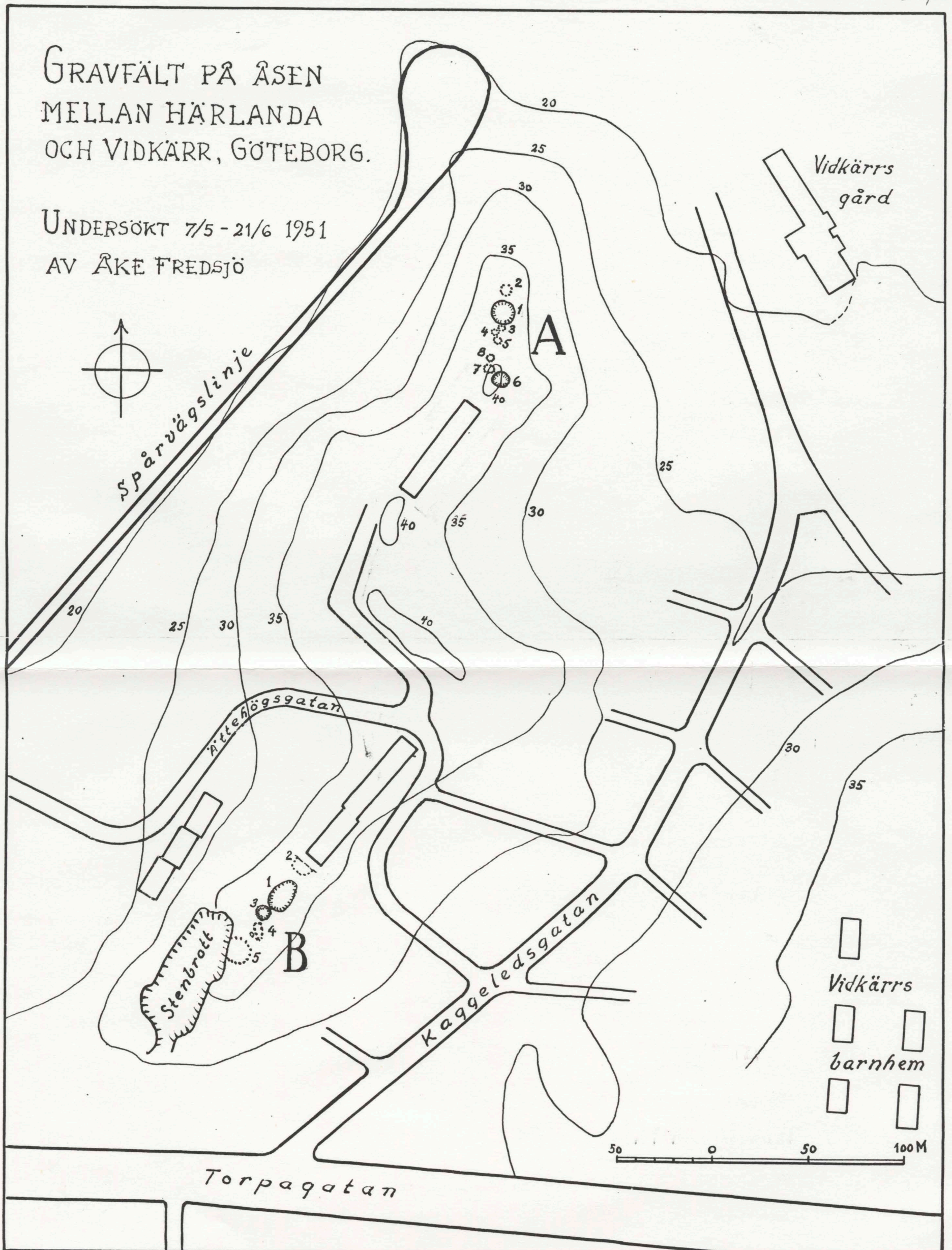
GÖTEBORG 128

22:605

GÖTEBORG 605 7

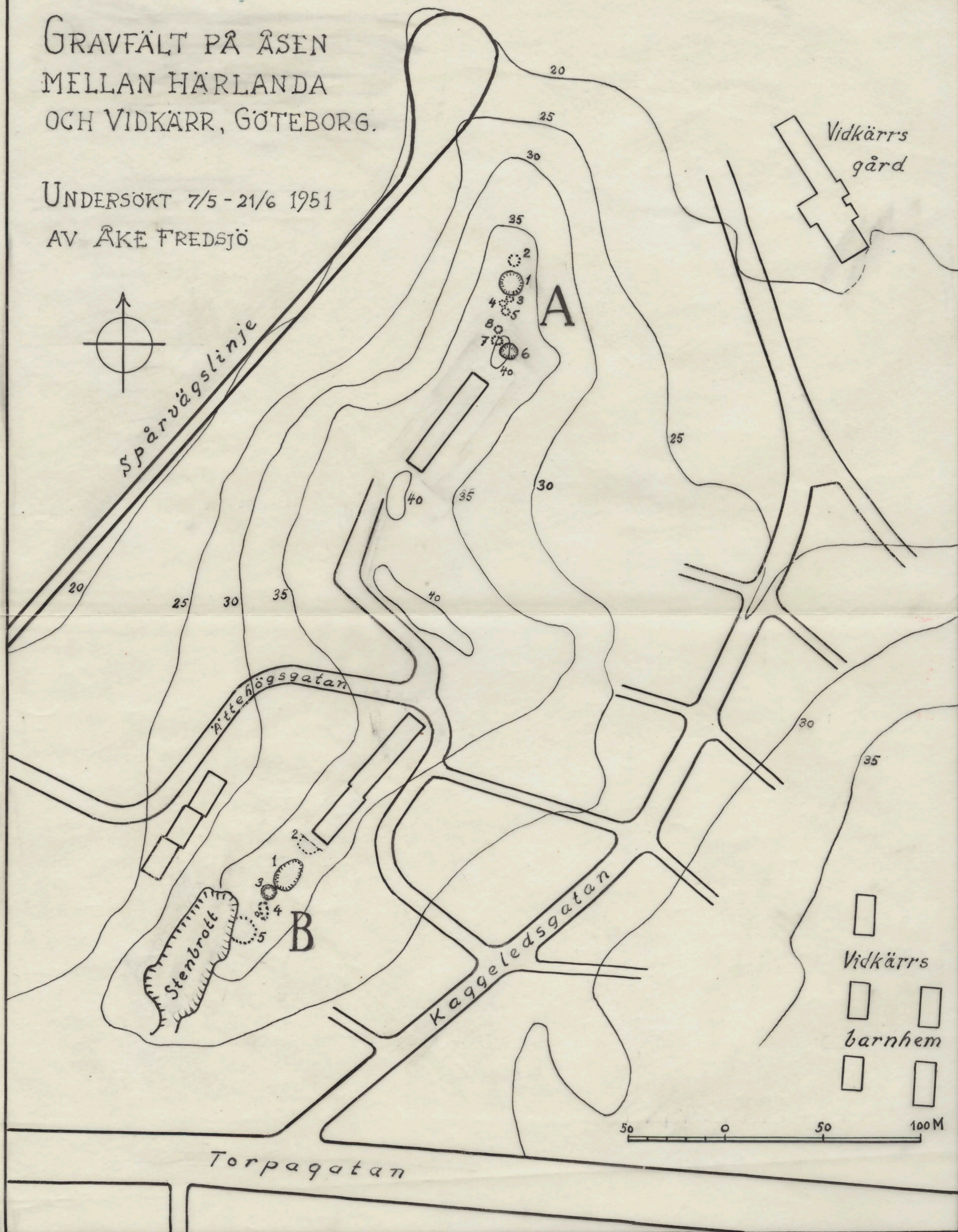
GRAVFÄLT PÅ ÅSEN
MELLAN HÄRLANDA
OCH VIDKÄRR, GÖTEBORG.

UNDERSÖKT 7/5 - 21/6 1951
AV ÅKE FREDSJÖ



GRAVFÄLT PÅ ÅSEN
MELLAN HÄRLANDA
OCH VIDKÄRR, GÖTEBORG.

UNDERSÖKT 7/5 - 21/6 1951
AV ÅKE FREDSJÖ



Inom detta område gäller
förslagsritning nr 6502-80
i skala 1:400 uppgjord o.
Tavd. i januari 1947
Reviderat i januari 1949

Inom detta område gäller
förslagsritning nr 6014
i skala 1:400 uppgjord
i maj 1949.

Inom detta område gäller
förslagsritning nr 5851 i
skala 1:1000 uppgjord
november 1945.

Torpögatan

Graofältet Hårlanka

Delst av karta upprättad av stadsplanekontoret 1945

11:10 ✓ 3. Gränsfärdens belägg på åsen t.v. om huslängan. Fr. SV. 21/6-51
11:9 ✓ 4. Som föreg. Fr. VSV. 21/6-51

GÖTEBORG 128

22:605

GÖTEBORG 605

6.

Göteborg. St. Nilskåda. Gränsfärd A. Inv. Göteborg 14-15.

4:12 ✓ 1. Gränsfärdens belägg i bakgrunden, t.h. om den rita huslängan på åsens
krön. Från ONO. 19/5-51.

4:11 ✓ 2. Gränsfärdens belägg på åsen, t.h. om den rita huslängan. Fr SO, från
41/reliden. 19/5-51.

6:12 ✓ 1. I förgrunden på staketet står över nr 7, i bakgrunden, i närheten
av staketet, nr 1, därmed ligger stensättningarna nr 3-5 och
8. Från SV. 21/5-51

7:4 ✓ 2. Som föreg. men på närmare håll, över grävningen 1, 3-5. På den står
när i nr 3. Fr SV. 21/5-51.

7:2 ✓ 1. Nr 1. Höj. Från SV. 21/5-51

7:1 ✓ 2. " från V. 21/5-51

7:5 ✓ 3. " från NNO, med gylliga stenar på lappan i en meter bred schakt.
På skrinet t.v. i bakgrunden på staketet står över nr 7. 2/6-51

8:2 ✓ 4. " — med stenar i centrum. Från SO. 5/6-51.

8:1 ✓ 5. " — med den djupa ^{nyssan} nedgrävningen i östschaktet, från
en tidigare grävning. Mått stenbristen här. Stålschaktet
i övre vänstra hörnet står i högens östliga centrum.
Från SO. 5/6-51

8:3 ✓ 1. Nr 2. Stensättning, platt röd. Med mått ord avboud m.u. av
en smärre bult över mitten. I bakgrunden t.v. nr 1, delvis
igenlagd. ^{Fr. NNO} 7/6-51

8:9 ✓ 2. " —. Frilagd. Fr. SV. I förgrunden ^(symtans) nr 1, igenlagd. 7/6-51

8:10 ✓ 3. " —, delvis av södra delen. Från V. 7/6-51

9:8 ✓ 4. " —, med yngre stenar och stenar över nedskjutade gräv-
ningar. Stålschaktet i bildens mitt är på gränslinjen
~~i mitten~~ gräns. Från SV. 11/6-51

9:10 ✓ 5. " —. Som föreg. men med genomskjutna flacka bränna stenar
borttagna. Fr SSV. 11/6-51

9:11 ✓ 6. " —, Som föreg, med en del av de stenar som begränsade grav-
schaktet. Från NNO. 12/6-51.

9:12 ✓ 7. " —. Som nr 6 och nr 1 i grävningen borttagna och frilagda. Jfr foto 5,
Fr. SSV. 12/6-51.

10:1 ✓ 8. " —. Som föreg, delvis. Fr. SSV. 12/6-51.

10:2 ✓ 9. " —. Som nr 8 i grävningen, därmed en par stenar i grävningens
vägg. Jfr foto 6. Fr. NNO. 12/6-51.

- 7:6-7 1-2 Nr 3-4, Rund stenläggning med kantsteg. Frilagd.
Fr S. 2/6-51.
- 7:8 3. Nr 3. Gränshäring av grova, under den täckande,
i mörksten synliga stenar. Fr O. 4/6-51
- 7:10 4. Nr 3-4. Nr 3 undersökt och genladd med kantsteg i
situ, stålhorn nr 4 (samt L.V. och L.H. deca nr 5).
Fr. NO. 4/6-51
- 7:9 5. Nr 4 i höjden med gränsmärken i mitten, stålhorn den
undersökt nr 3. Fr. SV. 4/6-51
- 7:12 7. Nr 3-4 undersökt. Nr 4 ~~totalt~~ Gränsmärken i nr 4 sten-
skydd består. Fr SV. 4/6-51
- 7:11 6. Nr 4 med den höjdpunkten, skadad uran och den stenskydd.
Täckstenen är ej flyttad åt sidan. Fr. SV. 4/6-51
- 9:5 1. Nr 5, Rund stenläggning med kantsteg, delvis förstörd.
Frilagd. Stålbotten de undersökt nr 1, 3-4. Fr. S. 8/6-51.
- 9:4 2. Som föreg. Fr. SSV. 8/6-51.
Stålhornen ange utmars läge.
- 9:6 3. Som föreg. Fr VSV. Måla den äldre gränningen i
mitten. 8/6-51
- 9:7 4. Urnan, bröndelen. Fr V. 8/6-51.
- 10:3 5. Urnen undersökt. De gränsta stenarna konstliga, i
centrum synas de övre och de stenarna som hade
hårdzropen. Fr SV. 13/6-51
- 10:4 6. Som föreg. Fr SO. 13/6-51
- 10:5 7. Stenfyllda hårdzropen, till hufven utgrävd. Fr. OSO. 13/6-51.
- 6:11 1. Nr 6. Hö. Fr SV. 21/5-51.
- 7:3 2. Nr 6. I höjden, inuti staket till höger nr 6.
Den högra staket delen går ännu över stenläggningen nr 7
och på den nr 6 staket, inuti öppningen, ligger
stenläggningen nr 8. Fr. NV. 21/5-51.
- 8:4 3. Nr 6 under utgrävning. Nara länghuset över högen,
med gränsta stenar synliga. Fr. NO 7/6-51.
- 8:7 4. Nr 6, centrala delen, delvis avtäckt. Stålbotten markera
antagur mittpunkten för högen.

8:8 2520 5. Nr 6. Vorn delen av nord-ödschaktet avboud.
Fr. NO. 7/6-51

8:5 2521 6. Nr 6. Södra delen av nord-ödschaktet avboud jämte en
del av stenläggningen 6a (i förgrunden). Fr. SV. 7/6-51.

8:11 2522 7. Nr 6. Gravmark på fpl 14 i situ, kring brunn om-
given av en mur av stenar, samt på västsidan skyddad
av en större sten. Örnspis munnas del ligger efter den sten som
ligger uppe på högens yta. Tjätstichan t.v. markerar anlägg-
ningspunkten för högen. Fr. SV. 7/6-51.

9:2 2523 8. Nr 6, västschaktet underökt. Propelen visar en blottad
centrum förhöjning anhopning av sten. Fr. V. 8/6-51.

8:12 2524 9. Nr 6, västschaktet underökt. Propelen visar sten anhop-
ning blottad i mitten. Fr. SV. 8/6-51.

9:1 2525 10. Nr 6. I bitens mitt ses centrala delen av väst-östschaktet
med rödaktig sten anhopning, schaktet i förgrunden är sydlige
delen av nord-ödschaktet och ligger ned skapen 6a.
Fr. SV. 8/6-51.

8:6 2526 11. Stenar i 6a. Tjätstichan i mitt av är mätmarken D
utnär sig sydändan av högen 6. Under stora stenkällan
t.h. och hitan tjätstichan ligger fpl 5 och under den snett
utnär sig t.h. belägen längsträckt källan ligger fpl 4.
Fr. SO. 7/6-51

9:3 2527 12. Stenläggning 6a fr. S. Märk de stora stenblocken t.h.
innanför staketet. T.v. högen 6. Fr. VNV. 8/6-51

10:12. 2528 1. Nr 7-8, rande sten sättningsar. Trilapda, i förgrunden
nr 8, Örnspis t.v. högen 6. Fr. N. 16/6-51.

10:10 2529 2. Nr 7. Södra delen, med rökande gjästorn delvis konvaller
i en smal remsa. Fr. OSO. 16/6-51.

10:11 2530 3. Som föreg. Från VSV. 16/6-51

11:1 2531 4. Nr 7. De två gravarna. T.h. 3a med hopsjunkna urna,
t.v. ^{3b} under stensarna. ~~Örnspis och tjätstichan~~. Bakom 3a ses en örn, jändfast,
i grön skivbränd sten. Bakom 3b ses ingångar i gjästornen
kring stolphålet. Fr. OSO. 19/6-51

11:2 2532 5. Som föreg. Tjätstichan och två sidostenar borttagna
vid 3b, där de ^{benen} ligger i den djupa gropen. Fr. OSO. 19/6-51

- 11:4. 2537 ✓ 6. Nr 7 med östra delen undersökt. Profilen visar
stenläggningens uppbyggnad. Fr. S. 20/6-51
- 11:3. 2538 ✓ 7. Som föreg. Fr. SO. 20/6-51.
- 11:5. 2539 ✓ 8. Som föreg. Fr. NO. 20/6-51.
- 11:7. 2536 ✓ 9. Nr. Endast kantkedjan och ett smalt bälte tvärs över
stenläggningen ligger oundersökt. Inom på sinne
kanten av kantkedjan ses under stenläggningens stenar
en hård. Fr. SSV. 20/6-51
- 11:6. 2537 ✓ 10. Som föreg. Fr. VNV. 20/6-51
- 11:8. 2538 ✓ 11. Profil visar stenläggningen och den på den
tydligt skilda hård. Fr. VNV. 20/6-51

11:11. 2539 ✓ 1. Gravarna 6-8 igenlagda efter avslutad under-
sökning. I förgrunden nr 8, i bakgrunden nr 7 och
längst bak nr 6 (höger på kartan). Fr. NNV.
21/6-51. ~~Fr. NNV.~~

11:12. 2540 ✓ 2. Som föreg. I mitten nr 6, t. v. skulptur
nr 7 och längst t. h. ses 6a. Fr. NV. 21/6-51.

2541

Gbg. St. Hålanda. Gravfält B (nr 12-13).

Övervakningsbilder.

- Fr. SO. 19/5-51
- (1) (4:9) ✓ Gravfältets beläget på den svagt sluttande äsen t. v. om huslängan i anslutning.
- (2) (3:4) ✓ Gravfältet från NO. I förgrunden nr 1. 7/5-51
- (3) (3:2) ✓ Som föreg. Från NO. 7/5-51
- (4) (3:6) ✓ Nr 1 avtecknas sig mot huset. Mellan och stenen på sten, som tillhör nr 4, ligger nr 3. 7/5-51.
Från SV.
- Nr 1

- (1) (2:7) ✓ Från SO. 7/5-51.
- (2) (2:8) ✓ Sydöstre bordsanten avfärd. Fr. SV. 8/5-51
- (3) (2:9) ✓ Detalj av föreg. Från S. 8/5-51
- (4) (3:10) ✓ Profil. Från S. 9/5-51
- (5) (3:12) ✓ SV-bordsantens höjd. Trädsticken där i antagna mitten. Från SV. 9/5-51
- (6) (4:2) ✓ Som föreg. Från SV. 9/5-51
- (7) (4:1) ✓ Jfr foto. Från SSO. 9/5-51

Nr 2

- (1) (4:4) ✓ Från undersökningen. Från N. 18/5-51.
- (2) (4:5) ✓ Träsnitt av stensättning. Fr. N. 18/5-51.

Nr 3

- (1) (4:3) ✓ Belägen mellan nr 1 som undersöktes och de stora stenarna i förgrunden som tillhör nr 4. (17/5-51) Från SSV
- (2) (4:6) ✓ Stenarna i södra hälften belägen. 18/5-51 (Från SV)
- (3) (4:7) ✓ Som föreg. Fr. SSV. 18/5-51.
- (4) (5:3) ✓ Stensamling (vres) bring mörar. Fr. S. 21/5-51.
- (5) (5:4) ✓ Som föreg. Från V. 21/5-51.
- (6) (5:7) ✓ Träsnitt i schaktgraven. Fr. SV. 22/5-51.
- (7) (5:5) ✓ Som föreg. Från V. 22/5-51.
- (8) (5:8) ✓ Som föreg. Med en omräde i ^{men} ^{mitt en av} norra hälften avfärd. Fr. SV. 23/5-51. (Från SV)
- (9) (5:9) ✓ Som föreg. Från SV. 23/5-51.
- (10) (5:10) ✓ I den delen av schaktgraven med förut i situ. Från VSV. 23/5-51.

Nr 4

- (1) (6:5) ✓ Med stenarna pålagda inom "sten kretsen". Fr. S. 29/5-51
- (2) (6:6) ✓ Från undersökningen. Från S. 30/5-51
- (3) (6:7) ✓ Från undersökningen utom "sten kretsen". Från SV. 30/5-51.
- (4) (6:8) ✓ Omrädet inom sten kretsen undersökt och åter fyllt. Från N. 30/5-51.
- (5) (6:10) ✓ Som föreg. Från S. 30/5-51.

Nr 5

① (5:11) ✓ Från västra delen. Från NO. 24/5-51.

② (6:1) ✓ Östra delen. Från NO. 25/5-51.

③ (5:12) ✓ Sam föreg. Från SV. 25/5-51.

④ (6:2) ✓ Sten angiven grupp, som täcks av den stora omgivande
stenen. 26/5-51.
(Från SO)

① (6:4) I västra mitt, framför busken, avtecknar sig en
hög (nr 6) vilken vid undersökning visade sig vara senjörshög.
✓ (hopkastad av färbanaad matjord). Från N. 28/5-51.
(från tiden för stenfäkten?)

Göteborg 22:605

Härlanda

D nr 592/66

Inv nr 48715

Fyndförteckning för gravfält A. Uppställd nov 1968 efter Å. Fredsjös rapport i Göteborgs Museum Årstryck 1952 och angivelser i fyndaskarna.

A1		
: 11	Keramik, 25 g.	centrum innanför stora stenarna
: 2	Keramik, 15 g.	nordschaktet
: 3	Keramik, 10 g.	sydschaktet
: 4	Flintavslag, 18 g.	centrum innanför stora stenarna
: 5	Flintavslag, 82 g.	nordschaktet
: 6	Flintavslag, 42 g.	sydschaktet
: 7	Flintavslag, 50 g.	östschaktet
: 8	Flintavslag, 24 g.	västschaktet
: 9	Kol, 10 g.	nordschaktet
:10	Kol, 1 g.	sydschaktet
:11	Kol, 2 g.	östschaktet
:12	Kol, 1 g.	västschaktet
:13	Kol, 19 g.	tvärschaktet, östligaste 2 m ² (fram till långa schaktet)

A2		
:14	Svärd av järn, 620 g.	gravgropen
:15	Kniv av järn, 6 g.	gravgropen
:16	Spjutspets av järn, 100 g.	gravgropen
:17	Keramik, 4 g.	gravschaktets N del, ngt upp fr botten
:18	Keramik, 20 g.	provschakt V om A2
:19	Keramik, 10 g.	V om graven
:20	Keramik, 5 g.	Ö om graven
:21	Lerklining, 310 g.	provschaktet V om A2. Västligaste 2 m ²
:22	Lerklining, 400 g.	provschaktet V om A2. Mellersta 2 m ²
:23	Lerklining, 24 g.	provschaktet V om A2
:24	Lerklining, 5 g.	utanför graven
:25	Flintavslag 90 g.	provschakt V om A2
:26	Flintavslag, 1 g.	gravgropens SÖ hörn
:27	Flintavslag, 5 g.	utanför gravschaktet
:28	Hartstätning, 1 g.	gravgropens SÖ hörn
:29	Kol, 4 g.	graven
:30	Kol, 9 g.	utanför gravschaktet
:31	Kol, 5 g.	provschaktet V om A2

A3

:32	Keramik, 175 g.	fynd 1
:33	Brända ben, 41 g.	fynd 1

A4

:34	Nål av järn, 5 g.	fynd 1
:35	Keramik, 825 g.	fynd 1
:36	Brända ben, 240 g.	fynd 1

A5

:37	Nål av järn, 8 g.	gravgömmen
:38	Keramik, 990 g.	gravgömmen
:39	Keramik, 3 g.	S delen av stensättningen (i rapporten uppges 4 skärvor, endast 1 i nov 1968)
:40	Brända ben, 435 g.	gravgömmen
:41	Kol, 1 g.	gravgömmen
:42	Kol, 10 g.	härden

A6

:43	Nål av järn, 8 g.	fyndplats 17
:43a	<i>Spik huvud av järn, 2 g</i>	<i>östschaktet</i>
:44	Lerkärl + skärvor, 1335 g.	" 14
:45	Keramik, 175 g.	" 1, omedelbart under torven
:46	Keramik, 165 g.	" 2, under torven
:47	Keramik, 60 g.	" 3, omedelbart under torven
:48	Keramik, 9 g.	" 4, under torven
:49	Keramik, 41 g.	" 5, 20 cm under markytan
:50	Keramik, 200 g.	" 6
:51	Keramik, 35 g.	" 7
:52	Keramik, 55 g.	" 8 10-20 cm djupt
:53	Keramik, 70 g.	" 9 10-15 cm under markytan
:54	Keramik, 305 g.	" 10
:55	Keramik, 110 g.	" 11
:56	Keramik, 55 g.	" 12
:57	Keramik, 185 g.	" 13
:58	Keramik, 135 g.	" 15
:59	Keramik, 425 g.	" 16
:60	Keramik, 795 g.	" 17
:61	Keramik, 290 g.	" 18
:62	Keramik, 20 g.	" 19
:63	Keramik, 15 g.	" 20
:64	Keramik, 75 g.	" 21
:65	Keramik, 50 g.	" 22
:66	Keramik, 175 g.	" 23
:67	Keramik, 115 g.	Spridda skärvor från västschaktet
:68	Keramik, 80 g.	spridda i ytan i båda långschakten

A6

:69	Keramik, 55 g.	nordschaktet, spridda fynd
:70	Keramik, 170 g.	spridda i östschaktet
:71	Flintavslag, 2 g.	fyndplats 1
:72	Flintavslag, 4 g.	" 6
:73	Flintavslag, 11 g.	" 17
:74	Flintavslag, 9 g.	" 21
:75	Flintavslag, 23 g.	nordschaktet (spridda fynd)
:76	Brända ben, 12 g.	fyndplats 6
:77	Brända ben, 1 g.	" 8
:78	Brända ben, 20 g.	" 11
:79	Brända ben, 20 g.	" 13
:80	Brända ben, 810 g.	" 14
:81	Brända ben, 32 g.	" 16
:82	Brända ben, 6 g.	" 17
:83	Kol, 1 g.	" 20

A6a

:84	Keramik, 290 g.	fyndplats 1
:85	Keramik, 65 g.	fyndplats 2
:86	Keramik, 215 g.	" 4
:87	Keramik, 400 g.	" 5
:88	Keramik, 17 g.	västligaste delen av fyndplats 6 (ovan denna härd)
:89	Keramik, 70 g.	spridda fynd Ö om fyndplats 5
:90	Keramik, 100 g.	sydschaktet, spridda fynd
:91	Keramik, 125 g.	spridda fynd
:92	Flintavslag, 3 g.	spridda fynd Ö om fyndplats 5
:93	Flintavslag, 11 g.	västligaste delen av fyndplats 6 (ovan denna härd)
:94	Flintavslag, 5 g.	spridda fynd
:95	Kol, 28 g.	fyndplats 3 (kolgrop)
:96	Kol, 39 g.	" 6 (härden)

A7

:97	Nål av järn, 4 g.	grav 2
:98	Bältehake av järn, 32 g.	grav 2
:99	Lerkärl + krukskärvor, 1845 g.	grav 2
:100	Keramik, 130 g.	grav 2
:101	Keramik, 55 g.	grav 3
:102	Keramik, 65 g.	V om A7
:103	Keramik, 18 g.	tvärschaktet SV om grav 7
:104	Lerklining, 85 g.	spridda fynd (östra hälften)

A7

:105	Lerklining, 95 g.	V om grav 7
:106	Lerklining, 85 g.	tvärschakt SV om grav 7
:107	Flintavslag, 18 g. ^{22g}	spridda fynd, östra hälften
:108	Flintavslag, 8 g.	tvärschakt SV om grav 7
:109	Flintavslag, 41 g.	grav 3
:110	Flintavslag, 35 g.	V om grav 7
:111	Kvarts, 210 g.	grav 3
:112	Kvarts, 150 g.	västhälvan
:113	Hartstätning, 1 g.	spridda fynd (östra hälften)
:114	Brända ben, 2275 g.	grav 1
:115	Brända ben, 110 g.	grav 2, urnan
:116	Brända ben, 150 g.	grav 2, kring urnebotten
:117	Brända ben, 5 g.	spridda fynd, östra hälften
:118	Kol, 8 g.	grav 1
:119	Kol, 11 g.	härden
:120	Kol, 15 g.	tvärschaktet SV om graven

A7a

:121	Lerklining, 500 g.	långschaktet S om grav 7
:122	Flintavslag, 5 g.	" "
:123	Bryne, fragm, 10 g.	" "
:124	Brända ben, 1 g.	" "

A8

:125	Brända ben, 50 g.
------	-------------------

De krukskärvor, som omnämns i Årstryck, saknas nov 1968.

Utan fynduppgifter: Katalogiserat 1971

- :126 Keramik, oorn. 10+, sammansatta, 180 g. 165 mm
- :127 Keramik, oorn. 17+, sammansatta till 3 delar, 198 g, 140 mm
- :128 Keramik, oorn. 40+, -71 mm, 350 g.

METALL - GLAS - LERGODS UTOM KERAMIK - FLINTA - STEN INV NR 48715 Omr 22:605

inv nr	art	material	l mm	br mm	h mm	diam mm	ANM.
*:14	Svärd	järn	795	45	7		Dubbeleggat med tånge, 97 mm l. Tången avslutad med oval bricka, 15 x 10 mm.
:15	Kniv	järn	79	16	6		Tånge. Svårt rostangripen.
:16	Spjutspets	järn	177	29	6		Lancettformat blad med mittås. Holken 45 mm l, 21 mm diam vid basen. 9 mm från denna en genomgående nit.
:34	Nål,	järn	65			6	Upptill förtjockat huvud (kluvet?).
:37	Nål	järn	124			4	Bygelhals. Huvudet utgöres av en närmast oval platta (21 x 14 mm), rostskadat.
:43	Nål	järn	107			5	Huvudet uthamrat till rund skiva (20 mm diam) med mitthål och dess övre spets inrullad mot skivan.
:43a	Spikhuvud	järn	14				Huvudets diam 14 mm.
:97	Nål	järn	90			4	Bygelhals. Huvudet kraftigt rostanfrätt, kan möjligen ha ändat i liten inrullad ögla.
:98	Bältehake	järn	78	51	9		Bornholmstyp, haken saknas. Se Fredsjö i Göteborgs Museum Års-tryck 1951-52, sid. 307.
:123	Fragment av bryne	skiffer	50	12	16		

KERAMIK INV NR 48715 Omr 22:605

inv nr	GODS				KÄRLDELAR						ORNERING	ANM.
	färg	magring	yta	tjock- lek/mm	myn- ning	hals	buk	bot- ten	övr.	hel		
A:90	brun-brungrå-brun	medel	obeh	10					5			
:91	brun-brungrå-brun	medel	obeh	9	2				16			Utsvängd avsatt mynningskant.
:99	brun-brungrå-brun	medel	obeh	9					9	1		Skärvorna delvis hopsatta.
:100	brun-grå-mörkbrun	medel	obeh	7					17+			
:101	brun-gråbrun-mörk- brun	medel	obeh	6					4+			
	mörkbrun-mörkbrun- mörkbrun	medel	slät	6					2			
:102	brun-grå-brungrå	medel	obeh	7	2				12			Förtjockad mynningskant.
:103	brun-brungrå-brun	medel	obeh	7	2							Avrundad mynningskant.
	brun-grå-brun	medel	obeh	8	1							Vittrat gods, utsvängd mynningsprofil.

KERAMIK INV NR 48715 Omr 22:605

inv nr	GODS				KÄRLDELAR						ORNERING	ANM.
	färg	magring	yta	tjock- lek/mm	myn- ning	hals	buk	bot- ten	övr.	hel		
A:67	brun-brungrå-mörk- brun	medel	obeh	8	1				22			Avrundad mynningskant.
	brungul-brungul- brungul	medel	obeh	8					1			
:68	brun-grå-brungrå	medel	obeh	7	1				15			Mynningslist.
:69	brun-grå-mörkbrun	medel	obeh	8					6			
:70	brun-brungrå-brun	medel	obeh	8	1				19+			
:84	brun-brungrå-mörk- brun	medel	obeh	10			1		4			Delvis hopsatt.
:85	brun-grå-gråbrun	medel	obeh	10					4			
:86	brungul-gråbrun- gråbrun	medel	obeh	11					9+			Flagor.
	brun-rödbrun-röd- brun	medel	obeh	11					2			
:87	brun-brun-brun	medel	obeh	9			3		16+			1 knoppbit?
:88	brungul-mörkbrun- mörkbrun	medel	obeh	10					2			
	brun-brun-brun	medel	obeh	7					1			
:89	brun-brun-mörkbrun	medel	obeh	11					9+			

KERAMIK INV NR 48715 Omr 22:605

inv nr	GODS				KÄRLDELAR						ORNERING	ANM.
	färg	magring	yta	tjock- lek/mm	myn- ning	hals	buk	bot- ten	övr.	hel		
A:59	brun-grå-brungrå	medel	obeh	9	2				30+			Två mynningsprofiler: förtjockad avsatt resp. avsmalnande.
	brungrå-brungrå-brungrå	medel	obeh	7	1				5+			Förtjockad avsatt mynningsprofil.
:60	brun-grå-brungrå	medel	obeh	10	1				12+			Kraftigt utsvängd, avrundad mynningsprofil. Vittrad insida.
	mörkbrun-mörkbrun-brun	medel	obeh	10	3				22+			Två mynningsprofiler: avrundad och utsvängd med mynningslist.
:61	brun-mörkbrun-mörkbrun	medel	obeh	11				1	6			Botten hopsatt.
:62	mörkbrun-mörkbrun-mörkbrun	medel	obeh	7	1				1			Inåtböjd avrundad mynningsprofil, nagelavtryck? på mynningskantens ut-sida.
:63	brun-brun-brun	medel	obeh	5	2				3			
:64	brun-brun-brun	medel	obeh	7	2				6			Mynningslist.
:65	brun-brun-brun	medel	obeh	7	1				5			Facetterad mynningskant. Vittrat gods.
:66	mörkbrun-mörkbrun-mörkbrun	medel	obeh	9					14+			

KERAMIK INV NR 48715 Omr 22:605

inv nr	GODS				KÄRLDELAR						ORNERING	ANM.
	färg	magring	yta	tjock- lek/mm	myn- ning	hals	buk	bot- ten	övr.	hel		
A:46	brun-grå-brun	medel	obeh	12	2				11+			Något utsvängd mynningsprofil.
:47	brun-brun-brun	medel	obeh	11					6+			
:48	brun-brun-brun	medel	obeh	7					4+			
:49	brun-grå-brun(grå)	medel	obeh	9					6+			
:50	brun-grå-gråbrun	medel	obeh	8	1			1	16+			Utsvängd avrundad mynningsprofil.
:51	mörkbrun-mörkbrun- mörkbrun	fin	obeh	6	1			2	3+			Avsatt mynningskant.
:52	mörkbrun-mörkbrun- mörkbrun	fin	obeh	6	1			1	6+			Avrundad förtjockad mynningsprofil, konkav botten.
:53	brun-brun-brun	medel	obeh	7					4+			
:54	brun-grå-gråbrun	medel	obeh	8			1		20+			
:55	brun-grå-brungrå	medel	obeh	10					5+			
:56	brun-brun-brun	medel	obeh	8					6+			
:57	brun-grå-brun	medel	obeh	8	3		1		10+			Utsvängd mynningskant.
:58	brun-grå-brun	medel	obeh	9	3				14+			Förtjockad avsatt mynningsprofil

KERAMIK INV NR 48715 Omr 22:605

inv nr	GODS				KÄRLDELAR						ORNERING	ANM.
	färg	magring	yta	tjock- lek/mm	myn- ning	hals	buk	bot- ten	övr.	hel		
4:1	brun-grå-gråbrun	medel	obeh	9					2			
:2	mörkbrun-ljusgrå-	medel	obeh	6					1			
	mörkbrun-grå-gråbrun	medel	obeh	8					1			
	brun-brun- -	medel	obeh	7					1			
:3	brun-grå-brun	medel	obeh	7					1+			
:17	brun- - -brun		obeh						1			Hank? Porös yta.
:18	brun-grå-brun	medel	obeh	12					1			
	brun-grå-brungrå	medel	obeh	7					1			
:19	brun-grå-brungrå	medel	obeh	8					1			
:20	brungrå-grå-brungrå	medel	obeh	6					3			
:32	brun-grå-brungrå	medel	obeh	9					39+			Vittrad
:35	brun-grå-brungrå	medel	obeh	9					44+			
:38	brun-brungrå-brun	medel	obeh	7	11				40+			Utsvängd avrundad mynningsprofil. Bit av hank, bandformad, jämte hankfäste samt skärva med knopp.
:39	brun-brungrå-brun	medel	obeh	8					1			
:44	brun-brun-brungrå	medel	obeh	8	1		2		17+			Utsvängd avsatt mynningsprofil. Skär- vorna delvis hopsatta.
:45	brun-brun-mörkbrun	medel	obeh	9			1		4+			Skärvorna delvis hopsatta.

KERAMIK INV NR 48715 Omr 22:605

inv nr	GODS				KÄRLDELAR						ORNERING	ANM.
	färg	magring	yta	tjock- lek/mm	myn- ning	hals	buk	bot- ten	övr.	hel		
:126	brun-brun-brun	medel	öbeh	10			10+					Skärvorna sammansatta till del av rundbukigt kärl.
:127	brungrått-brun-brun	medel	obeh	12	2				15+			Mynningsskärvorna sammansatta. De övriga sammansatta till två delar. Kärlet har i det närmaste cylindrisk kort hals och tvärt avskuren mynningskant.
:128	brun-brun-brun	medel	obeh	11				1	40+			Flera skärvor sammansatta. Flagigt gods.